

КУЛТУРА • УМЈЕТНОСТ • ДРУШТВО

Суџира

Година 4 • Број 9 27. јул 2019.

КУЛТУРА • УМЈЕТНОСТ • ДРУШТВО

Суџра

Година 4 • Број 9 • 27. јул 2019.

Директор:

Миладин БЕРИЋ

Главни и одговорни уредник:

Ранко ПРERAДОВИЋ

Редакција:

Душко М. ПЕТРОВИЋ,
Др Ненад НОВАКОВИЋ,
Милан РАКУЉ,
Мирко ЉУБАНИЋ,
Војин ТРИВУНОВИЋ,
Душко Ж. ПОПОВИЋ,
Вито БОЈКОВАЦ и
Момчило ГОЛИЈАНИН

Издавач:

Књижевна заједница
„Васо Пелагић“ Бања Лука
(„Крајишке новине“),
78000 Бања Лука,
Ж. Мишића 19/4.

Телефон: 065/663-159

Е-пошта:

rpr.deda@hotmail.com

Жиро-рачун:

562-099-00000-457-93

Штампа:

ГРАФИД д.о.о.

Бања Лука

За штампарину:

Бранислав Иванковић

Насловна страна и
илустрације:

Борко ШАЈИНОВИЋ,

из књиге „Можда коријен
траве“ Ратка Лукенића који је
и финасирао овај број.

**Крајишке
новине**

Умјесто уводника

ВАЖНО ЈЕ ИМАТИ ПОСаО

-Идеш ли на посао?

-Идем

-Има ли плате?

-Нема.

-Зашто онда одлазиш на посао?

-Кад сам тражио запослење, добио сам оно што сам тражио. Ја сам, као и сви други, тражио да се запослим и радим, а нисам тражио плату.

-Значи – радиш, а плате нема?

-Плате нема. Било би од мене превише да имам и посао и плату. Не можеш имати обоје, док једни немају ни једно ни друго.

У ЕВРОПУ

У Европу, у Европу!

Сви би у Европу. Само о њој причају. А не знају да пут за Европу има безброј кривина и да води кроз многобројне тунеле.

Али, нема везе! И ја бих у Европу кад би ми Европа дала просјечну европску плату или пензију, и кад би ме примила оваквог какав сам са свим оним што је моје око мене, моје на мени, моје у мени...

Али, знам ја Европу. Знам шта хоће, шта жели. Она би да ми постави услове и своје стандарде; она би да се понашам како она каже, да се одрекнем свога у себи.

Е, неће моћи! Ако ме прими оваквог, идем.

Ако не, онда шта ћу ја у Европи кад су моји родни Лјубатовци, кад је моја Бањалука центар Европе. Ма, какве Европе, центар свијета! Знаш ли ти то, отрцана Европо?

ТРИ ЧИСТЕ

Није ми се омакла заграда, већ сам намјерно написао да она тројица у Предсједништву БиХ немају три (ч)исте! Дошле ове ријечи до ушију једног од њих. Позва ме на информативни разговор.

- Ти вријеђаш наш највиши орган, наше Предсједништво – каже строго.

- Није тачно. Ја сам то писао кад ви нисте били у Предсједништву.

- Значи, ти не мислиш на наше, већ на неко друго Предсједништво?

- Да! – кажем сав срећан што ћу (сви су изгледи), избјећи заслужену казну.

- А кад ми не будемо у Предсједништву, ти ћеш опет рећи да се то не односи на оне који тада буду на овој функцији.

- Шта вам то смета? Тада нећете бити члан Предсједништва које нема три (ч)исте?

Живко ВУЈИЋ

Чамац за спасавање

Многе лађе су нам потонуле, а оне које нису, насукале су се. Наш брод, као да је без кормилара, плута и врти се у круг. Као да само чека да га вјетар усмјери на праву страну. А вјетар, ко вјетар, само се игра таласима и нашим већ истањеним живцима. Обичан човјек само личи на слијепог путника. На срећу, постоје и они који ће рећи да наш брод неће брзо да потоне. Ваљда зато што га пацови још увијек не напуштају... Изгледа да и они гледају у капетана. А капетан би, ваљда, посљедњи требао да напушта брод који тоне?!

Да би се спасио, и да би спасио народ и животиње које су потребне човјеку, праведни Ноје је саградио барку... Нажалост, Нојеве барке више нема. Шта друго да се ради, него да градимо чамац за спасавање? А да је среће, ми бисмо од брода који тоне направили чак и подморницу...

Знамо ми да ни другима није лако, али, за разлику од њих, нама је тешко. Да би нам

пружили руку спаса, неки нам нуде сламку, а други појас за спасавање. Неки нам чак нуде и штрању за вјешање. Кажу, и она понекад добро дође... Шта год да прихватимо, добро је. Јер, овако више не иде... Овдје је мечка давно заиграла. Још само чекамо да и ђаво дође по своје... А, пробали смо много тога. И све то, чекајући боље сутра, чекајући љепше дане. То смо радили ијуче, а то радимо и данас. Чекање је многим прешло у навику, а неким чак и у досаду. Изгледа да у боље сутра вјерују једино сујевјерни?

Они који вјерују да срећа више не станује овдје, него негдје друго, тамо далеко, кажу да иду „трбухом за крухом“. Неки иду тамо гдје човјека цијене више него овдје, па макар тамо нашли и „проју преко хљеба“. Због тога се већ формирају и цијеле регате чамаца за спасавање који су усмјерени на разне стране. Једни су усмјерени ка Њемачкој, а други према Америци или Канади. Неки чак и према

далекој Аустралији. И сви, као да само чекају повољан вјетар...

Узалуд су позиви: „Остајте овдје“, „Код куће је, људи, најбоље“, или „Своја кућица своја слободица“. Некима се чак и пјесме пјевају: „Нема краја без роднога краја“, „Село моје љепше од Париза“, „Америка, Америка, земља велика, али метар мога села Америка цијела...“. И, шта се све не покушава, али, не вриједи.

Многи су већ у колонама, понајвише млади, и само чекају ред за визу... Нажалост, ово није земља из које се извози. Ово је земља из које се одлази. Одлазе скоро сви они који могу да ходају... Остају само стари, они који не могу да оду и да хоће, и они којима је остао само кусур од живота. Можда нам зато држава све више личи на старачки дом, или на прихватилиште за стара и немоћна лица и за бескућнике? Приче о свом завичају пишу само они који су давно напустили родни крај.

Ако се талас одласка не заустави, неким ће и одлазак са овог свијета бити срећнији од доласка. Борбу за опстанак водиће само они који су још преостали. Ако вјетар настави да се игра и таласима и нашим бродом, нашим судбинама и нашим животима, у овој земљи ће остати само они које смо већ сахранили. Тад нам ни чамац за спасавање неће много помоћи... А у овој земљи ће се још једино странци осјећати као у својој кући. Можда ће они имати ту част да спусте рампу кад посљедњи од нас напусти ову земљу...?

Стеван Р. СТЕВИЋ

Њ.В. уредник културе

ХОЋЕШ ЛИ ДА КЛЕКНЕМ?

За кратког и углавном несувислог службовања на месту уредника културне рубрике једног дневног листа често сам се сусретао са невољницима који су упорно настојали да у новине протуре бар понешто од онога на чему су годинама радили, и да тако потврде своју стицајем околности незапажену вредност. Највећу препреку њихову продирању у редакцију представљали су портири, мрзовољни и бркати горштакци који су се према тој врсти посетилаца односили с непри-

Тиг поподнева у уред беше улегао човек шездесетих година, сипљив, причљив, задихан и врло забринут, жустар и ојађен. Чинило се да ће се сваког часа расплакати, плачем горким и љутитим. Силио сам се, стога, да га пажљиво саслушам. Његова молба имала је много околишних погодби, које није било лако повезати.

Посетилац је радио као учитељ у једном од житородних крајева Србије; до пензионисања му беше остало две или три године службе. Његове муке потицале су оту-

ко се то данас ради, ноу оно време поступак није био необичан; од самонаметања нису зазирали ни многа призната књижевна имена. Ако се сам не побринеш око оног што си створио, како можеш очекивати да то да то неко други учини? У намештању награда, критика и признања познати писци су, разуме се, били вештији и, још једном, успешнији. У учитељевом случају, уз то, нису били предузети благовремени кораци, па је ваљало надокнађивати прошуштено.

кривеним презиром. Молићев наступ непозваних чланкописаца само је разјаривао њихову строгост. Но, наилазила су раздобља кад би њихова будност попустила: млађи вратари би озбиљно узимали упутство о предусретљивости према посјетиоцима куће, или би се режим сам од себе ублажио, тек број незваних гостију би се утростручио и у редакцијске собе би одједном провалила месецима обуздавана бујица.

да што се, уз редован посао, бавио и књижевним радом. Без успеха, дакако. „Тридесет година пишем, а стално сам на почетку, брале мој“. Био је објавио две или три свеске стихова, нешто за свој новац, нешто трошком Учитељске задруге. Како књижице нису имале никак одјек код критике, одлучио је да се сам потруди око њихова наметања јавности па је због тога, ево, запуцао у Београд; ту су га упутили на мене, као на најлакше освојивог уредника. Не знам ка-

Његов збркан план, упрошћен, изгледао је овако: прво би требало урадити учлањење у удружење књижевника. Био је уверен да би му оно прибавило одређен друштвени углед, и разрешило сувишне недоумице: је ли књижевник или није. То би, затим, имало и срећно повратно дејство: људи би се и према његовим стиховима односили с већим поштовањем. Молио ме је да му напишем препоруку за пријем у удружење. Но, то не би могло да се изведе без

СТАРЦИ У ЛЕТО

У време годишњих одмора
Пландују, ал далеко од мора:
Заседну, свако пред кућом
У друштву са досадом текућом
И све тако, седећи,
Питају се: „Ко је следећи?“
Открила им се нит најтања:
Сласт чистога трајања.
По цео дан чекају
До грла у бескрају,
С ногама спуштеним у лаворе
Тихи и срећни, таворе.

неких припремних радњи, а њих сам, такође, требао ја да обавим. Предложио ми је да поразговарам са његовим земљаком, познатим писцем Д.Катићем („И род ми неки дође!“), који му је обећао сваку врсту подршке, но он се, ето, сад не усуђује да му телефонира. Све је то требало да се позавршава тог истог поподнева, да би сутрадан, кад зора сване, однео препоруку у удужење, а онда ухватио први аутобус за Добре Воде – настава није смела да трпи! Послова много, а времена мало; ето зашто је учитељ био онако задихан, нестрпљив и узбушен.

Све оно што је десетљећима чекао и ловио, све је то хтео да зграби одмах, оног часа, на лицу места. Глас му је дрхтао од паничног очајавања и детињасте журбе; лице му се, на махове, злослутно растуживало. Мутно је осећао да ће ствар опет негде запети. А видео је пред собом неког ко хоће да му помогне, па га је та наилазећа, неизбежна препрека утолико више раздраживала. Обавештен о мојој попустљивости и сажаливости, гледао је да разговор што пре приведе крају; ако и код мене не успе, онда је јасно да је све, заувек пропало.

Трудио сам се да га умирим, и да његове захтеве преведем у ближе, оствариве облике. (Објашњавати старом човеку како је, кад и зашто у књижевности промашио било је узалудно: није више имао времена ни да што научи, ни да се одучи). Обећах да ћу му написати препоруку за удружење, колико још сутра. Што се објављивања

стихова тиче, рекох да нећу моћи да му уврстим цео циклус, али да бих једну краћу песму, кроз три-четири недеље, могао да протурим.

Мој жалостиви саговорник на то сасвим изгуби присутност духа, загрцнувши се од сиктања и горких уздаха. Тако, значи: опет одуговлачење! А он се надао да ће све средити истог дана, истог часа, у потпуности, и заувек: па ваљда се, један једини пут у животу, и то може извести! Зашто би све без престанка морало да се одлаже, да се тегли и прелива, без правог краја и истинског задовољења?

-Немој, брале, молим те и кумим богом јединим! Немој!

У очима старог човека засијаше непокретне сузе. Осјетих како ме насиље немоћи успављује и заглупљује. Покушах да га смирим:

-Кад сте чекали толике године... сачекајте две-три недеље још...

-Ни дана више, роде мој! Сви ми сеу селу већ смеју! Жена је почела дрва да ми ускраћује... Каже: целог века светло и огрев арчиш, а користи никакве! Да бар у удужење уђем, да јој кажем да није било цабе!

-Песме ћу, најдаље за месец дана, објавити, а остало ћемо видети – муцао сам, али је он, боље од мене, осећао да му одлагање ништа добро неће донети. Сад, када би се нешто могло, опет се ништа не може!

Поподне је одмицало. Излудела мува заједничке беде и досаде тукла је крилима у прозорско стакло. Промењеним гласом, мрачно и преозбиљно, смркнути уча прошапта:

-Па добро, брале, шта треба да учиним да те песме објавиш! Хоћеш ли да клекнем?

Тргох се, ужаснут, осетивши да се гост не шали; свакога се часа могао срушити на колена. Наручих каву ибацних се на писање препоруке. Пратећи га до портирнице, рекох да ћу песме објавити за недељу-две. Но он је све тужније вртео главом. И гледао ме с благонаклоне висине. Као

да је предосећао нешто о чему ја појма нисам имао...

...Предосјећање га није преварило. Не прође ни десет дана, прилике ме натераше да поднесем оставку на положај уредника културне рубрике. Учина песма се никада не појави у листу, а у удружењу моју препоруку не узеше озбиљно. Две године касније, рекоше ми да је доброводски уча умро.

***

Оно што, у овој причи, понајпре пада у очи, јесте тврдо учитељево уверење да се с лођим и незанимљивим песмама могу освојити књижевна слава и друштвени углед. По његовом осећању, све уметничке и друштвене репутације у нас су намештене и исфабриковане. Једина неправда била је у томе што су њега, у тој игри, заобишли.

У оном часу такво просуђивање ми је, и поред свега, изгледало погрешно.

У последње време, разним поводима, често помислам: можда је доброводски уча ипак био у праву?! (Дуга, 15. април, 1977)

Милован ДАНОЈЛИЋ

У ОПЕРИ

У оперу,
у оперу,
довели су судоперу.
Гледа она:
са плафона
виси лустер од шест тона.
Блиста сребро,
сева злато,
све крцато, све богато.
А бисери
а бисери —
то већ нико не измери!
Судопера
врат свој криви:
Боже, ал се овде живи!

Кад су светла
утрнула,
заћутали гости,
судопера
запевала
тихо, од радости.

Кочић и Миодраг Вулин

ОДРАЗ И ОГЛЕДАЛО

Давно је речено да људи нестају, да да дјела остају као трајни монумент, споменик, доказ бивања и постојања. Генерације које долазе попут таласа на води придају незадрживо садржај памћења, не дозвољавајући да дјела људског ума и руку потону у заборав, ишчезну са хоризонта сјећања.

Ове године се навршава деценија од упокојења професора др Миодрага М.Вулина, књижевника и научника судбински везаног за аутора Јаука са Змијања, који је на њему остварио неизбрисив печат у толикој мјери да су у животном сценарију поједине епизоде, поступци, ста-

вови и афинитети готово „преликани“. Та подударност која је готово изненађење, проистиче из многих фактора: времена, историјског тренутка, амбијента, поријекла психолошке и филозофске конкретности средине, али и генског наслеђа и менталног склопа двојице вирулентних, борбених, правдољубивих и слободољубивих изданака змијањског тла, морала горштачког племена и укупности њиховог људског остваривања.

Име Миодрага М.Вулина, као и име далеко познатијег земљака, ушло је у живу традицију завичаја. Змијањци не жели да заборављају,

они сталношћу митског памћења преносе живу ријеч о јунацима и дјелима, узорима „зборења и творења“ који чине основ њихове храбрости и моралне снаге. Петар Кочић је још за живота ушао улегенду, постао од властитог имена заједничка именица, идеал којем се горштак жели приближити ријечју и дјелом.

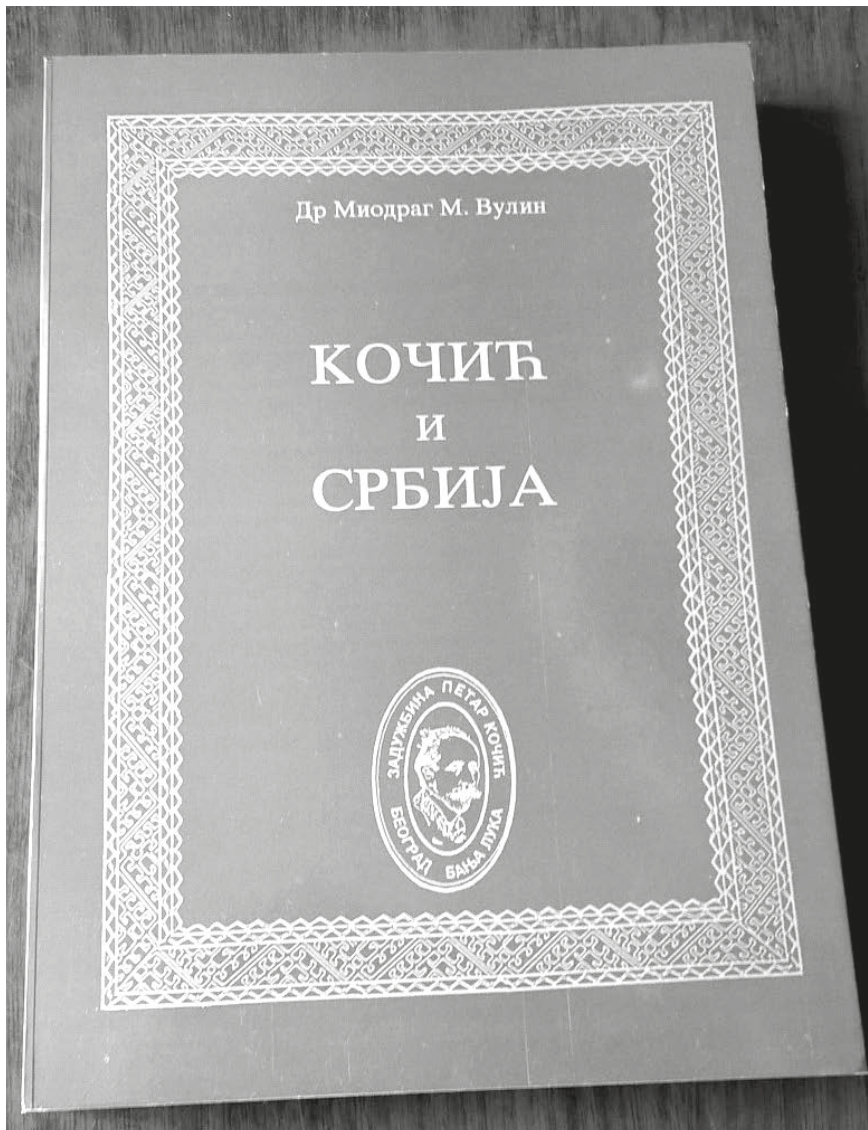
Као и Кочић, и Вулин је рстао у породици бројне чељади, а забиљежено је да су двојица Змијањаца у даљем крвном сродству, јер је Кочићева мајка „била Вулинкуша“.

Вулин је одгојен у националном и православном духу, у породици која се нападала косовским митом, култом јунаштва и слободарства, немирењем са неправдом и спремношћу на жртву када су у питању колективни интереси.

Кочић се сав посветио борби за национално и социјално ослобођење, горио „ко ломача на прагу новог доба, робијао и умро за остварење сретнијег будућег доба“, које још није растјерало мрак турбулентног мрачног историјског времена.

Вулин је наслиједио слободарски занос својих горштака и, по узору на Кочића, свијест да је колектив важнији од било којег појединца, па и од националног заслужника.

Борбени и пркосни темперамент он је испољио још у дјечачкој доби, а тај замаха дошао је до пуног израза у зрелости, када је овог темпераментног слободољубивог планинца, попут окова, почео да стеже дух једноумља и диктиране слободе чији сусе темељи све више урушавали. Сматрајући да патриота нема право на шутњу, он је дигао глас против угњетавања и, као његов славни претходник, био осуђен на три и по године затвора, оглашен као „српски национали-

ста“. Године проведене у тамници, „кући необичној“, само су учврстиле његов морал, социјално и национално опредјељење. Схватио је да правовријеме тек долази, а он је врело своје снаге нашао у лику и дјелу врлетног земљака који је био и хапшен, прогањан, али ипак ни у једном тренутку није поклекао нити посумњао у исправност изабраног пута.

Вријеме послјије затвора посветио је личном усавршавању; никакав напор није могао да га зтаустави страсној потзрази за истином. Јер, показало се, Вулин је био у стању да простудира стотине страница да би провјерио вјеродостојност само једне, ма и маргиналне опаске која се односи на предмет његове интензивне пажње. Гдје год да би се појавио, Вулин је на себе скретао позорност,; висок, витак, елегантан, хитрих покрета и гороломног гласа он је стално био у журби, доказивању својих тврдњи и ставова.

Изузетно радно активан, спреман свуда да стигне и изврши сваки постављени задатак, Вулин се највише поносио наградом „Петар

Кочић“ коју је добио 1993. године, награда која је симболички и органски потврдила не само његове научне и хумане домете, него и духовну и менталну блискост са великим земљаком.

Вулин је испољавао интерес за многе појаве које, по његовом мишљењу, нису биле тачно нити довољно истумачене. Нарочито је био незадовољан кад би ствараоци од имена и пера, ослањајући се на своје име и ауторитет, потписивали површне и недовољно фундиране изјаве које су, опрт, биле птузимане без значајније дозе критичности.

Вулин је, наравно, најупечатљивији и најаргументованији када су у питању била остварења инспирисана ликом и дјелом Јазавца пред судом. Иначе, не само у српској литератури него и у књижевности других народа мало је истраживача који се готово поистовијетили са писцем који је био предмет њиховог (судбинског) истраживања.

Међу својим узорима, осим Кочића, Вулин је много држао и до Јована Скерлића и Богдана Поповића, о којима је, као својим

путовођама, писао и аутор Јаука са Змијања.

У својим дјелима Петар Кочић је обасјао и указао на доминантне црте етнопсихологије и етнофилозофије својих Змијањаца, а Вулина је покретала толика страст за откривањем Кочићевог бунта и борбе да је о славном претходнику знао више него његова најближа средина и најпоузданији истраживачи. Он је, на примјер, запазио погрешну годину уклесаану на надгробној плочи оца Герасима, коју је Кочићева породица подигла своје истакнутом претку.

Десет година је прошло откако је Миодраг М. Вулин сишао са своје позорнице живота, али његово дјело траје оном истинском постојаношћу која обогаћује наше сазнајне и искуствене хоризонте и календарске одреднице чини сасвим ирелевантним. Јер, обојица су се имала „рашта и родити“. (Поговор Вулиновој књизи „Кочић и Србија“, 2018).

Никола ВУКОЛИЋ

КНЕЗ МИХАИЛОВ БАЛ

Кнез са лентом орла белог
и кнегиња поред њега;
коњи прте ред дебелог,
јануарског крупног снега!

Забелело у мом шору,
поноћ грли белу свилу...
Као некада у двору –
пред бал кнезу Михаилу!

Јефрем војвода у фраку,
у Двору се свита свила;
ни тад* србија у мраку –
Србине мој, није била!

Док музика балска свира,
кнегиња јулија плеше,
а ред аустријских официра –
место паши заузеше!

КНЕЗ МИХАИЛО И КНЕЗ МИЛОШ

Свака српска кућа,
варош јечи сва од вреве...
Тад је Тодоровић Стево
насликао нам кнежеве!

Кнез Михаило и кнез Милош
јутром улазе у варош,
оба с осмехом на лицу,
па низ Господску улицу!

Веселе још потрајаше,
док напољу катран дими,
а кнежеве дивне наше -
владика у цркву прими!

Ноћу фењер од хартије
светли још вечеру свету,
ко весео био није –
дугих ноћи на банкету?!

Владимир СТОЈАНОВИЋ

Књиге и идејњ

Левотопис или опет Петар Кочић међу нама

(„Левотопис-Књижевно дело Тихомира Левајца у
Рециклажи“, приређивач Ранко Прерадовић, издаваћ –
„Графид“, Бања Лука, 2019)

На књижевној сцени појавила се једна необична књига, необичног назива „Левотопис – Књижевно дело Тихомира Левајца у рециклажи“. Назив све говори, више ништа не би требало рећи, а рећи ћу. Левотопис је, путопис кроз књижевна дела Тихомира Левајца, званог Леви, а понекад и Тихи. Левотопис, измислица која је први пут угледала светло дана и о којој ће се, у временима која тек долазе, још чути. Левотопис као пут по којем ће ходати све измислице, приче, романи Тихомира Левајца у некој новој рециклираној употреби.

У књизи су прикупљени један број текстова који су разним поводом написани о појединим књижевним делима Тихомира Левајца и објављени у разним часописима. Приређивач је Ранко Прерадовић који је зналачки изабрао књижевне приказе еминентних књижевних стваралаца из Републике Српске и Србије. Ти прикази говоре о утицају на књижевну и другу свест читалаца коју су изазвала поједина књижевна остварења Тихомира Левајца. Овде већ говоримо о својерсној рециклажи његових дела, или кад преведемо са еколошког речника где се та реч и родила, о новој употреби речи, реченица, измислица, књижевних форми, па и друштвених, социјалних идеја које у великој количини постоје у књижевном опусу професора

српског језика и књижевника Тихомира Левајца.

Није случајно у Левотопису почела рециклажа књижевног стваралаштва, текстомуваженог Неђа Шиповца-„Петар Кочић опет међу нама“. Требало је 85 година да прође од смрти Петра Кочића да он опет буде међу нама. Он неће никад ишчезнути из наших живота, али импонује да се појавио неко ко оживљава Кочића кроз снажну имитацију Суданије и неуморног комедијанта Давида Штрпца и његовог јазавца.

Нови Штрбац се страшном рату у Кочићевој Крајини, којим су углавном управљали странци – белосветски моћници, настали у двадесетом веку после Христа, сударио са страшним Влашким трабуњалом, који је оформљен да највећма Србе окриви за све, за грађански рат у Босни, за Косово, нарочито после НАТО агресије на Србију...

Левајац, дарован неисцрпним, неистрошеним, актуелизованим хумором и пркосом, са бодљама кочићевског манира, користи вешто ту трагичну смејурију да створи дело којим би и сам Кочић био запањен. Није само дело посвећено смејурији око Влашког трабуњала, него је посвећено и оним најцрњим странама рата у бившој Босни и Херцеговини кроз казивања прича којима се суди. Јопет Суданија, као „историја ратног бешчашћа“, „хроника ратног лудила“, написана језиком великог крајишког приповедача Петра Кочића, представља његово „оживљавање кроз његов

књижевни манир, сатирични доживљај лудог, лудилом начето, болесног света, за који постоји један лек – исмијавање његових централних институција, пре свега Влашког трабуњала“. Јопет суданија Тихомира Левајца је „мудро и лукаво штиво, које је непролазни манир Петра Кочића освежило“ и ставило у нову употребу. Суданија и Јопет Суданија, као две сестре здружиле се да као противотров разбију антисрпско чудо данашњег западног света на парчиће, да нашег човека својом лековитом прозом окрепи хумором, како би остао нормалан и данас у послератном лудилу, које краја нема.

Наведени текст Неђе Шиповца, објављен на Ђоровићевим сусретима 2000 године у Билећи за све што се догодило, а богме и још догађа, препоручује читање Јопет суданије, како би читаоца сусрело са „лековитом, отржењујућом прозом, делом које нам у овим суморним временима преко потребно“, делом које не окреће главу од ужаса рата, али истовремено крепи својим особеним кочићевско – Левајчевим хумором, који омогућава да се остане нормалан и данданас, неколико деценија после рата.

Јопет суданија је у књизи Левотопис, рециклирана осим наведеног текста, рециклирана још неколико пута. О њој, и измислицама које су у њој измишљене и у свет пуштене, писао је надахнуто Милош Ковачевић. Он је показао својом анализом да измислице оними у „Левајчевом пародично-сатиричном и иронијском“ роману Јопет суданија имају естетско уметничке вредности и да ће се често користити у њеној рециклажи, односно поновној

1 Рециклажа, појам који се користиза прераду нечега што је већ једном направљено и било у употреби, како би се наново користило кроз нову употребу. Извор: Википедија

употреби. Да поменемо само неке : Слудеће веће из међународног суда у Вагу, односно предграђу Шишмингену на Влашком трабуњалу суди причама, Јато патак, чалнови слудећег већа чика Мајнфалцен фон Бизмарк штумпф, Мамбо Џамбо Карамбо Буту Корбуту и други, новинари Скај згуза и Ски је не на, Ванс Ованов план ...

Посебно место у Левотопису имају читаоци Јопет суданије где је њих неколико од мноштва исказало своје мишљење након читања. „Свака реч седа као пливадон“, „приче да крв заболи“, „реченица са глаголом на крају... носи, носи, и на крају се спусти пред вас“, „све приче се своде у једну тачку“, „роман у којем су сви стилови наше традиције“, су само неки делови коментара, који говоре о потреби поновног читања и употребе овог романа Тихомира Левајца. Очигледно је тачна

констатација Анђелка Анушића: „Знаш ли професоре, колико ћете ова књига надживети?“

Није у Левотопису само реч о Јопет суданији, него и о другим Левајчевим делима. Пажњу привлачи приказ Милоша Ковачевића о доминатним стилским поступцима у роману Осмех, који је алузивна слика бивше Југославије са њеним неприкосновеним владаром-Титом. Све је ту, само осмеха нема.

Настављају се прикази романа „Одсјај духа“, романа о бањалучкој гимназији, где се на духовит начин дочаравају звездани часови Левајчеве професорске каријере. „Дух је блесак, дух је осмех,...дух је најкраће растојање између човека и човека“ каже аутор у свом предговору овом својеврсном племенитом надметању ученика и професора. О овом би се дало много писа-

ти, срећом сам аутор не одустаје, писаће о томе још.

Затим, у Левотопису следе прикази два путописа (Сањао сам Каканду, и Сањао сам Москву) као и књижевна дела написана у Кочићевом маниру : Брод који није пловна лађа, Прича која лута свиетом и Опроштајно писмо старога хрasta. У њима се још једном види да је Левајчев ангажман на српској књижевној сцени достојан Кочићевог сатиричног духа и да је Левотопис његов природни наставак.

Рециклажа књижевних дела се не зауставља освртима у Левотопису. Њихова поновна употреба је евидентна на „терену“. Роман Јопет Суданија је са посветом стигао и до главне тужитељице Вашког трабуњала, Карле дел Понте, да јој помогне да дође до истине, као и до саамих осуђеника. Прича која лута свиетом се налутала и још лута, преведена на већину светских језика, стигла је до Канаде, Аустралије, Кине...У Шарговцу родном месту, где је настала прича, подигнута спомен чесма, откривен спомен плоча. У виду модораме прича ђацима и одраслима своје поруке, и још лута, где ће све стићи, Бог зна. И пуно другог, књижевна дела Левог и Тихог, живе својим животом.

На крају Левотописа приказан је инспиративан текст Тихомира Левајца, у коме се он исповеда и објашњава зашто пише: „Писање је свети чин, у тренутак у којем се време са вечношћу поистовећује. Само док пишем осетим ту везу која постоји између човека и вечности. Само тад осећам да припадам нечем огромном, што ме превазилази. ...А чим престанем да пишем, време у галопу као какав подивљали пастув, јури. Чим перо оставим, упадам у баналну свакодашњицу, буку и праšину цивилизације.“

Левотопис роман о романима и осталим књижевним делима Тихомира Левајца, инспирише и надахњује читаоце, у очекивању нових браће и сестара из његове радионице.

Миленко ГЕМАЉЕВИЋ

Левотопис

Књижевно дело Тихомира Левајца
у рециклажи

Представљамо: Потојереј ставрофор Драган К. Велеушић, књижевник, сликар, музичар и просвјетитељ

Да се сабиремо и обожимо

Протојереј ставрофор, Драган К. Велеушић рођен је на дан св. Петке 1954. године на Палежу, село Рађићи, Кнежево (Скендер Вакуф), на Равној Врховини.

Основну школу је завршио у Вишевицама и Живиницама. Био је Вуковац, тј. за осам година никада није имао ни једну оцену испод пет. У септембру 1969. године уписао је богословију Светог Саве у Београду. Као матурант 1974. о прослави Св. Саве, за тематски рад на тему *Порекло религије (шифра Богољуб Крстић)* добио је прву, тзв. Патријархову награду.

После службовања у Патријаршији СПЦ, на дан светог Архангела Михаила, 1980. године, од стране српског патријарха Германа, рукоположен је у чин презвитера и упућен на пастирску службу у парохију Св. Саве у Јоханесбургу, Јужна Африка. Након шест година одлучује да се премести у Америку где, захваљујући тадашњем Администратору Епархије

средњезападноамеричке, Епископу шумадијском др Сави, бива постављен за пароха у Галвестону, Тексас. Основао је ЦШО-у Св. Саве у Хјустону. Убрзо, по одлуци епископа Саве, постављен је за секретара Епархије средњезападноамеричке. Првог јануара 1989. године, по молби и одлуци милвошких Срба, постављен је за другог сталног пароха при храму Светог Саве у Милвокију. Сада је он старјејина те цркве у

Милвокију гдје чини праве мале подвиге.

-Црквено-школска општина „Свети Сава“ у Милвокију основана је 1912. године. Овдје живи око 8.000 Срба. Овдје је и Српски културни центар, а у оквиру цркве је и српска основна школа до осмог разреда, која је валидна, а у којој је српски језик обавезан. При локалном радију имамо и црквени радио на српском језику који траје један час и којег уређујем и прилагођавама нашим слушаоцима. Тај радио постоји од 1943, а ми тај радио-час на српском имамо од 1993. године. Овдје се заиста много тога ради да смо своји на своме, и сви на окупу и да смо моћни учинити све да би се могло што боље и љепше живјети – вели Велеушић.

Отац Драган, још од ђачких дана испољава од Бога дати дар према књижевном раду. Објавио је више књиге: *Чемерница (преведена на енглески језик), Равна Врховина, Јауци, вапаји и мољења, Писмо исписнику, Досовице на пословице и др. Дневник једног богослова*, записе из богословских дана, отац Драган још чува од јавности, иако је први примерак отштампан и чека по њему неко друго време.

-Поред књижевног рада, бавим се музиком, сликарством и аматерским окупљањем ствараца свих видова. Врло је важно да се овдје, подаље од отаџбине, сабирамо, да се обожимо и у молитви Богу, скупа чувамо – додаје протојереј ставрофор Велеушић.

Прота Драган је члан Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Српске и државе Висконсин.

Прота Драган, Протиница Винка, Борислав, Татјана, Крстан, Лука и Алексија

НИ ТАМО НИ ОВАМО

- Шта ћу ја овдје? Зашто ме нико неће? Зашто сам у овој ноћи сам у овој малој соби са осјећањем да сам проклет и осуђен? Ја, некада поносан на снагу и љепоту, пун животне снаге, чамим на половном душеку баченом на под, зурим у сијалицу без заштитне маске, која виси са плафона. И та сијалица ми личи на нешто што никоме не припада и не треба. Некада говорљив и шаливо ђаволаст, као шило које никоме не да мира, сада као трупац лежим ниже него што то треба у нормалним условима живота. Ћутим и питам зидове: **шта ћу ја овдје? – пребира у себи човјек.**

Ето, тако, негдје у Америци, изнад једне димљиве каване чији је власник Србин, у собици која је, по доброту срца власника, само скрпљена за принудни смјештај, пружио се и пребира у мислима по овом свијету и себи у њему млади Неђељко, један од новодошлих у овај град сакривен у бујне шуме и паркове.. Човјек који је барем у једно сигуран, а то је да је у право вријеме и за праву ствар заложил свој живот, а без злих намјера у срцу и желећи да зла нестане и да добро царује у срцима свих људи овога свијета. Све што је чинио мисли да је чинио у борби против зла. Све је вагао на кантару образа, поштења и части.

Сва зла последњег рата, каквих је сваки рат пун, изродила су поратну дјецу у виду губитника свега што се имало, стицања личне карте прогнанника и премјештања са једног континента на други. И, ево, ту је што се од свега добило. Самоћа, сиромаштво и горчина у души - опет овај млади човјек покушава да састави коцкице.

- Дођох овамо у жељи да побјегнем од свега што сам видео, чуо и што ми се уселило у памћење, а рови по памети. Покушах да побјегнем од стријељања очима, од ријечи које понижавају и осуђују, од осјећања које нечијом силом од човјека чини губитника,

странца у својој кући и коме овај хуманитарни свијет отвара врата свих континената. А све од чега бјежах донесох са собом. Да сам све то бацио у дубоки океан, дошло би за мнош. Моја земља, моја кућа, иако разорена, још су моји. А ја странац и овдје и тамо.

Дошло вријеме орању, а орања нема. Неки, не знамо који, по нашим путевима и њивама просули неку биљку гдје је никада није било. По њивама трње, воћњаци зарасти у шибље, у шуму засађену нагазним и потезним минама нико не смије да крочи. А све може да оживи. Као они који су крчили и чистили попршта која су држале највеће силе свијета на Кајмакчалану или Церу, може Србин да се носи са минираним шумарцима и амброзијом. Овдје без посла, живи се од скромне социјалне помоћи, по милости хуманитараца, а не смијеш да заспиш. Сваки сан је завичај, презнојавања по потиљку, трзање у сну и буђење у страху.

Ријешил човјек да се врати кући, у родно село, у које, кажу, многи су се вратили, национално опет измијешали и живе по правилу демократске толеранције и трпељивости. Уосталом, тиме су условљени сви обећани и могући програми оправке, изградње и напретка којем нас уче неки нови хуманитарни окупатори.

- Има људи - размишља Неђо - биће посла и мирнијег сна. Тамо сам растао, тамо ми је топлије. Да овдје продам немам шта, понијећу мање него што сам донио. Авионску карту за овамо платил сам у ратама, а за тамо ћу одједном. За толико сам сачувао. Док још има здравља, треба се спасавати.

- *Шта ћеш ти овдје?* - пита га први даљни рођак кога срета на путу према својој оронулој кући.

- Чуо сам ја да стижеш као повратник. Гдје ти је Америка, гдје су ти долари? Ти би да нађеш посао, да радиш и зарађујеш?! А, ја?! Да ти уступим мој скромни посао?

Слушај! Било би ти боље да ниси долазио. Ти и не знаш, али већ те многи не воле из љубоморе коју су у себи зацарили поводом твог одласка у Америку. Веле, благо њему. А ти се вратио. Боље ти је да се тамо вратиш, а ми од тебе нећемо тражити ништа. Ако ли останеш, пси ће те пратити режањем, а дјеца гађати камењем. Баш она дјеца која немају оца, а немају ни хљеба. И она су чула како је теби "бјежањем" у Америку много добро, а она жељна хљеба - унио му се у очи рођени и соли му памет.

- И још нешто да ти додам. Кад си се поуздао у доброту оних који су нас засули уранијумом по гробљима, кућама и градовима, од којег број обољелих од опаке болести расте, код њих си требао и да останеш. Нама ће бити како је било, како јесте и како буде. Срећан ти пут.

Стао млад човјек и пита себе и овдје:

- Шта ћу ја овдје?"

Вратио се у Америку. Опет у истој соби, на истом половном душеку баченом на под, лежи и тоне у немиран сан упорно понављајући у себи:

Па, куда и како? Ни тамо ни овамо!

Просуло се небо, ломе громови, вјетар повија стабла. Свјетло је угашено, али муње као блицеди фотоапарата наћу сваки кутак ове мале собе у коју се одоздо из каване усељава мирис дима, алкохола и скромне кухиње.

На крају, пред сан, негдје око поноћи, ријешил да се сутрадан упише на курс за камионцију, па - кабина и друм. На сву срећу имају тестове и на српском језику.

Најтеже је поред куће бити безкућник, поред земље бити беземљаш. Али, свуда је земља Господња. Чуда се дешавају без наше воље, али увијек нечијим заслугама!

- Ваљда сам и ја заслужио да ми се деси неко мало чудо. Да имам хљеба и са хљебом, без обзира гдје живио. Даће Бог - утону у сан Неђо у овим мислима. (Милвоки, 7. јун 2010)

Деаган К.ВЕЛЕУШИЋ

In memoriam

ПОТПИС СВЕТОГ ДУХА

Мирослав (Јован) ДУЈАКОВИЋ, 1933(34)-2019.

Необична и загонетна калиграфија задушне свијеће, као из бајке о Аладиновој лампи, у кући мога оца, на дан његове сахране на Духовски уторак, 18. јуна Љета господњег 2019. , симболика је недокучива нама обичним смртницима, као што је несхватљив и смисао очеве смрти баш на благодан Духова, 16. јуна, када се Св. дух спустио (те недеље, у зору) и избавио душу његову из болешћу напаћеног тијела!

По хришћанским принципима, смисао је ваљда у вјери која нам даје снагу, наду и утјеху да смрт најближег прихватимо као природни крај, као што је рођење човјека, природни почетак овоземаљског живота! А о почетку и крају људског живота, симболично свједочи и тзв. фетални положај у којем се покојник затекне у болесничкој постељи (попут фетуса у мајчиној утроби)!

Докторица Љерка Кезић, хематолог на бањалучкој Интерној клиници, која је посљедњих мјесеци са нарочитим хуманизмом, алтруизмом и љекарском емпатијом, лијечила оца, демонстрирајући највише принципе Хипократове етике, каже да само посебни људи одлазе (са овог свијета), о Божићу и о Духовима! А мој отац Мирослав, био је у неку руку, заиста посебан човјек!

Наиме, ово није био први и једини његов сусрет са том црном јахачицом апокалипсе! Као седмогодишњи дјечак, био је свједоком ужаса, гледајући преко тараба сеоског плота, из дворишта родне куће, право у очи са смрћу свога оца у усташком масакру, у засеоку Дујаковића у челинацком селу Брезичани! Ужаснуте дјечје очи гледају стријељање оца Јована, стричева, родјака!

Било је то, према изворима недавно преминулог историчара проф. др Живка Секулића, 23. септембра 1941. године. За разлику од ове, садашње смрти мога оца, једног од ријетких у фамилији, који је доживио старост (његови преци већином су умирали насилно, у ратовима, отац у Другом а дјед у Првом свјетском рату), гдје је након опијела и сахране слиједио мирни и достојанствени одлазак на задушни ручак у оближњој сали Ребровачке цркве, рођења пресвете Богородице, оне ратне '41. тог крвавог септембра, није било ни опијела, нити задушног ручка, били су јауци жена и вриска дјеце, спаљене и опљачкане куће, бјеганија и спасавање живе главе, Јасеновац, пут без повратка! Услиједиле су потом дуге и тешке ратне и поратне године гладног и босоног дјетињства, а у души мог оца, урезао се дубок и болан ожиљак, јер о тим трагичним

догађајима и траумама из дјетињства, ријетко је причао.

Долази вријеме социјалистичке изградње и обнове ратом разорене земље, Титове Југославије, одлази се 'трбухом за крухом', слиједе најприје Земљорадничка задруга „Данко Митров“ у Дубрави, потом изградња пруге Добој-Бањалука (пробијање тунела 'Тронећа'), одслужење војног рока у Пироту, на бугарској граници и онда дефинитиван одлазак из села у град, у ери интензивне индустријализације земље Дујаковићи постају познати грађевинци, грађевински мајстори, занатлије...

...отац ради на изградњи бањалучке Целулозе, Термо-електрана и солана у Тузли, Натронке у Маглају, педесетих и шездесетих година прошлог вијека. Највећи дио радног вијека провешће у ГП. Крајина (ГИК Козара), дошколовао се за грађевинског пословођу и практично нема значајнијег стамбеног блока, индустријског погона (Инцел, Чајавец, Јелшинград, Житопродукт), болнице (Паприковац), робне куће (Боска), топлификације града, изградње мостова и хотела у којима није учествовао и водио бројна градилишта седамдесетих и осамдесетих година од Бање Луке, Тузле, Сплита (стадион 'Пољуд' за Медитеранске игре 1979.) и загребачке петље и саобраћајнице, објекте за Универзијаду 1987. године.

Испраћали смо ми оца и у далеке несврстане земље и на друге континенте од Африке до Азије, од Триполија у Либији до Багдада и Киркука у Ираку. Упирући наше радознале погледе и дјечје прстиће у плаво небо које су високо парали путнички авиони, погађали смо у којем ће се из далеког туђег свијета, једног дана вратити 'наш тата'! И увијек се враћао лијеп и насмијан, на велику радост нас дјеце, са коферима пуним оријенталних и егзотичних поклона из Златног сокака краља Идриза у Триполију (гдје се отац

затекао 1968. године у вријеме Гадафијевог војног пуча) и свиле и кадифе Вавилонске пријестонице, арапског Цариграда, Багдада (несуђеног домаћина Самита несврстаних земаља), у вријеме економског процвата Ирака под Садамовим режимом, гдје ће га дочекати Ирачко-ирански рат 1981/82. године, бомбардовање градилишта, затварање оштећеног багдадског аеродрома што ће оца спријечити да у марту 1982. године, стигне на сахрану мајци, нашој баби Види, ратној удовици и мученици из оне трагичне 1941. године.

Са супругом Вукосавом (рођ. Стојановић) из сусједног села Лађевци, провео је шездесет и једну годину у браку у којем су стекли три сина, сада већ одрасли

људи (Раде, Недељко и Боро) и петоро унучади.

Првео је Мирослав живот у раду, који му је, све док је служило здравље, био извор егзистенције али и релаксација и задовољство. Живио је скромно и поштено, тихо и ненаметљиво. И тако све до судњег дана и овог потоњег, неопозивог и неповратног, како то народ лијепо каже, одласка заувјек "на онај свијет", у вјечност!

А ми, његова породица, његова дјеца, који смо га увијек жељно чекали са далеких неимарских путовања, можда ћемо у ведрим ноћима, на звезаном небу, у трептају звијезда, понекад препознати добру и племениту душу нашег оца.

др Раде ДУЈАКОВИЋ

Путоситнице

Црквена општина Келн-Њемачка

Пут ме однесе у Сјеверну Њемачку и Господ ме наведе да посјетим Црквену општину и парохију са сједиштем у Келну. Свештенство ове цркве ме задиви својим односом и великом људском благошћу, па ми се јави нека унутрашња потреба да представим ово богослужбено сједиште наше цркве.

Ова црква која је посвећена “Водзвиждењу Часног Крста” је основана благословом Епископа средњоевропског Константина, 20. априла 1996. године. За првог свештеника келнске парохије постављен је новорукоположени јереј Данило Радмиловић. Свештеник Радмиловић остаје на овој дужности од 1. октобра 1998. године до краја јула 2004. године, када прелази за пароха у Диселдорф. Данашњи протојереј ставрофор Неђо Јањић који је од недавно и архијерејски замјеник Григорија, епископа диселдорфског и цијеле Њемачке. Овај дивни свештенослужбеник и

узорни човјек пун душе и добротe преузео је ову парохију 1. августа 2004. године.

Годину дана касније указала се потреба за оснивањем друге парохије, што је и учињено. Друга келнска парохија основана је 1. априла 2005. године. Епископ средњоевропски Константин на прву парохију и за старешину храма поставља проту Јањића, а за другог пароха именован је његов син новорукоположени јереј Младен Јањић. Парохија је организована сагласно Уставу Српске Православне Цркве. Матичне књиге воде се од 1997. године. Великом оданошћу својој цркви и вјери православној а првенствено заслугом проте Неђе Јањића и његовог сина Младена данас ова парохија окупља преко хиљаду породица које живе у Келну и околини. На богослужењима а и литургијама окупи се велики број Срба а послије сваке недјељне литургије организује се заједички објед

љубави, гдје се иако далеко од отажбине људи друже и чувају нашу вјеру. У непосредној близини цркве храма налази се парохијски дом у коме је смештена канцеларија за свештенике, сала за народ, библиотека и дјечија соба.

При парохији постоји Православна омладинска заједница чији је заштитник „Св. Арсеније Архиепископ Српски”. У саставу храма налази се црквена сала. Поред сале је канцеларија за свештеника, просторија за сједнице као и помоћне просторије. Вјеронаука се предаје у редовним основним школама. Хор-Пјевница чији су заштитници “Света Три Јерарха” редовно учествује на богослужењима. Овај црквени објекат је прије петнаестак година изнајмљен по уговору на двадесет година, а отац Неђо нам рече да ће по истеку тог уговора бити откупљен и да ће се тада приступити његовој санацији, па и доградњи да би

још дуго био у функцији нашем народу у овом дијелу Њемачке.

“Ми овдје у Келну окупљамо наш вјерни народ, а посебно се трудимо да омладина буде уз нас па чинимо све што можемо да сачувамо нашу заједницу, да им помогнемо и упутимо их у вјеру православну. Неби посебно говорио нити истицао, али имамо резултате и боље него смо очекивали. Сваки Србин-православац у овом светом храму има мјесто гдје је радо виђен и гдје га очекује братска љубав и помоћ која му је потребна. Иако смо физички далеко од драге нам отаџбине ово је њен дио, ми смо ту да се сваком нашем човјеку нађемо при руци”, пун благиости и топлине рекао је прото ставрофор Неђо Јањић и замолио нас да пренесемо његове поздраве и благослов нашем народу у њему драгој Републици Српској његовој отаџбини коју у души носи.

И ваш репортер се лично увјерио у доброту протојереја ставрофора оца Неђе и његовог сина Младена, у тренутку када ми је затребала брадска помоћ. Ето горе далеко у Сјеверној Њемачкој сам доживио да ме као брата приме и учине све па и више него што сам омогао очекивати и у тренутцима жалости због губитка блиског сродника. Породица Јањић потичу са Вишићке висоравни на поносној Романији како кажу. Прото Неђо је прије доласка на службу у Њемачку службовао на Борикама код Рогатице, гдје му се и родио син Младен.

Још једном да се путем овог текста захвалим на братској доброту овим дивним свештеницима, људима који су свјетлост наше свете цркве. Драги часни оци Ви сте свјетлост која грије наш народ, храбри их јер показујете велику љубав која им тамо далеко много значи. Надам се да ће ми Господ отворити још пута у те крајеве, бићу неизмјерно сретан да се видимо и братски загрлимо.

Видосав ЂУРЂЕВИЋ

Торђе ВУКОВИЋ

НАДЛАКТИЦЕ

Неки мисле да је земљи свеједно ко је газии
Као што је то случај са мртвима
Још од времена првог раскопавања
Слуђујућих заплета, неизљечиве главобоље
Рађања као питања одлуке и
Живота као незаслуженог поклона
Исколачене природе, милосрђа злих
Постеље пуне презира и љубави

Узалуд су заплували и покрили длановима
Кожу пошкропљену мраком и прашином
Брзо су их расјекли да би могли лакше проћи
Са надом да ће мирније спавати далеко од ледина
По заборављеним ћошковима дивље планете
На којима се нису одржале карте и пријепови
Јер су испуњавали простор и градили поредак
Креацијом ништавила
Аргументима против духа
Ловљењем корака и спотицањем
О ишчупане надлактице биљака
Чија имена су пријетила да се ту скуће и укоријене
Помијешају мирисе до непрепознатљивости
Која земљу разодијева и свако односи шта му треба
Полен, латице, удове, вилице, мудрост
Понорне изданке који ће да им уљепшају самртни час
Преломницу сопства

Иако не знају кога ће онда позвати
Као кључног свједока свог постојања

НАДОМАК ЧОВЈЕКА

Отисни се
У правом тренутку
Дубоко у себе
Самопонири
Скини повез са очију
Лудом машиновођи
Нађи дивљења
Достојне гријехе

Означи сва
Ослобођена мјеста
Али не уображавај
Да си Бог
Ништа слађе
Нема на свијету
Буди себи лијек
У свакодневици
Пуној порока
Повјешаних рутина
Плодоносних мука
Неоткривених прелјуба

Надомак злочина
Нека срећна
Тренутна смрт
Буде једино
Чега се сјећаш

Опијај се
Пјеном живота
Која препуњава чашу
Ни кап нека
Не падне на под
Јер около звијезде
Сагоријевају од славе
Свечи мијењају вјеру
Ријеке одавно
Нису питке

Страшне су казне
Бићима која се
Не ругају громовима
Са олупина
Безграничне љубави

ЖИВИ СТЕЊАК

Скаквим се све страховима сусретао Казимир, звани Казо. Чак их је морао и поби-једити, али тријумфална добит проузроковала је његову смрт.

Пријавио се сам, постао јединствен случај у историји високовпреваспитне установе. Извјештај је подвучен црвеном оловком, а преко ње нити се шта додаје нити се она брише. Све је речено у реченици која каже да је горепоменути један од најопаснијих затвореника, јер ово мјесто (удаљено од ума и очију) најомрженије је у држави – а друг је на њега дошао ради личног захтјева. Такво нешто може само најлуђи од лудих или убаченик из капиталистичких друштава.

... Нас не интересује први, а другог ћемо прихватити да видимо колико му је бубрежњача издржљива ...

Посљедња реченица остала је урезана у небљедеће памћење камена.

Отуђио неколико надгробних споменика. Сазнање да у Босни и Херцеговини столује победено шездесетак хиљада стењака, Казмиру је дало итекаква крила на којима је полетио према

најближој некропољи. Чинило му се да је то као да би из ријеке заграбио посуду воде. Ко ће примјетити када их полупа неколико да по недођијама од толико постојећих недостаје пет, шест? Ни није, са овог свијета, али онај загробни броји више душиних очију него што је живих, а (иако су у сну) кад је њихово у питању перцепција им је појачана.

Надзирали ми сваки покрет, говорио је послије, а ја будала нисам имао појма да се онај и овај свијет додирују.

Када би се изузело то, што су споменици о крајина поменутих свјетова, он није имао другог гријеха којим би се замјерио законима небеског устоличеника. Недјељом и свецом нити је лупао камен нити га је влакао својим коњићем према долини гдје је намерао зидати кућу.

Замишљено му се уз мукотрпан рад и остварило. Срећан домаћин и попа дарује. Сад барем неће стријепити око крсне славе, Светог Николе, да ће му се кроз брвна завући вјетар, погасити воштаница.

Радовања му не поквари ни једно ни друго, али кад зидови почеше шкрипцати, кашљати

и звиждукати, њему по золуфима избише прве сиједи длаке. Испочетка је ћутао, звукове држао попут тајне у мрачним тестијама себе. Пошто је жамор постајао јачи чешће је будио (у послијепоноћним часовима) супругу. Једне ноћи од снова је одмакао и дјецу. Бдјели су, како тврдише јутром, без икакве рике јерихонских труба. Старији син се смиуљио оцу у лице: Да то не ослушкује ракија, рекао му је, а кад она слуша онда мишији цвркул слоновском галамом постаје?

Шамарчина попут топуза и најзеленије главе узрије. Малом бијаше доста један, али Казмира нема ко разбудити. Шта би дао да му је тата жив, па да дуне и одува из ове херцеговачке главе то што се у њој накопило.

Значи нико од вас не чује како зидови причају? свако јутро је провјеравао укућане.

Не, био је одговор који су му давали они.

Да се шапат из камена чује и дању открио је кад почеше кишне. Било је гласова и прије јесени, само домаћин је за љепших дана увијек по њивама и шуми.

Значи тако, пирио је у браду, ви по изгледу имате нешто мени рећи, први пут се обратио каменом зиду.

Итекако, чуло се јасно на језику који није српски, али је његов некакав рођак.

Говорите ондак или да се вјешам, пожуривао је духове из стијене, као да је његова кућа Скадар на Бојани.

Одговора није било, заћутали су. Казо је знао да мртви нешто требају. Од давнина слуша причу да ништа нема горег него замјерити се упокојеним. Он се замјерио више него што мисли, али и то се да ријешити. Кућа како се зида тако се и разиђује.

Јест да су стећци полупани, али клесаће и исклесати нови, љепши камен. Стјеновита је «Ерце-говина».

Пробијени су свјетови, јави му се опет један глас, након неколико дана. Нога ти је угазила у тањур мртве чорбе, а ти Казо табане не переш.

Ооо... отпухивао је, гледао у опанке које није изувао ни кад коначи са женом на сламарици.

Камени споменици су заштита да се не дешавају непредвиђености. Ти си направио рупе, дозволио да кроз њих из живота цури у смрт, а из смрти мртви у живот.

Ооо...

Али као и код лоших оцијена постоји поправни испит, па и за тебе. Камење, односно нови стећци, не могу бити исклесани од било које стијене, него, и то само ако желиш искупљење, са живе на којој ходају мртви.

Који мртви?

Људи.

Такво нешто не постоји у мојем свијету! успротиви се Казимир.

Ха, ха, ха... Видиш колико си небавијештен о животу. Није ни чудо што ви који дишете појма

немате шта вас све чека кад то престанете чинити.

Па гдје је то? изнуђивао је одговор.

На води! одговорише хорски душе.

Размишљања поведу куд се најмање надаш. Увјере да су те њихове искрице, идеје, свици који ће извести са странпутица. Пошто су шаптачи из подземних свјетова заћутали морао се распитивати у своме. То му је била тежа страна, јер је по природи спадао у тиморњаке (ћутљивије особе). Закључци су такође били мрачна страна ћелија којима је располагао Казо, али један се некако утемељао, од саслушаног, у његовој споромислећој глави: Голи оток.

Теже му је било сазидати кућу него доспјети тамо. Неколико година је молио ниже-рангиране, па онда исто толико више-копозициниране правосудне органе, све узалуд. Тек кад се обратио надвршцу судства, тајној полицији, а то је било по наговору једног који се отуд вратио (наравно тражио је да остане анониман), доспио је на камен по којем ходају живи стећци.

Лако је отићи, само псуј власт на јавном мјесту и већ си тамо,

али ти то уради писмено, буди мудар, јер обичне галамџије некад не превезу на острво, полупају им вољу, преваспитају их на копну, савјетовао га је један градски ћилкош, за неколико плаћених пића у кафани на периферији: Напиши да си само помишљао такво нешто, али никад ниси изговорио. Онда им запапри, па реци да је то, у сваком случају, још опасније, као у хришћанству, а они не воле никакав спој са религијом, што исами јесу, у смислу како су мисли опасније, јер оне ничу у сутрашњицу...

Пуне три године је писао молбе, нападе на самог себе, док није доспио тамо гдје је и наумио. Колико се радовао, а оно му се (као кад је сазидао кућу) након три дана урушило. Попут великог камена, кад га неколико ситних удараца располови на пола и много ситнијих дијелова око страна, тако је и њему распукло срце. Није ни важно испунила му се жеља: поравнао је рупице обећаног, удовољио заповијест мртвих.

Постао живи стећак.

Жељко ГАЛОЊА

НАША КУЋА

Наша кућа је прастиара и иста:
Нећемо доживети да нам се јави
Милош са Косова,
Филип из шанца у Црним Потоцима,
Гаврило са Миљацке реке,
Стојан са салонског фронта,
Петар и кнез Стојан из Сибира,
Гојко и Душан са Сутјеске.

Стојим крај топа на Калемегдану.
Месец је јуни.
Видовдан у ваздуху.
Са оцвалих липа мирише барут
Кроз који фијучу пчеле.

Овако сам хтео да самујем,
Али се нисам надао самоћи, оволикој.
Убија чекање које ће дивне претке
Помешати с нама, потомцима.

ГРАХОВО ПОЉЕ

Немамо реку, индустрију, железницу;
Имамо два танка извора подно Шатора.
Одозго, у нас нишане звезде.

Једне ноћи сам пробао да их избројим.
Не смем да признбам колико их има,
Јер су то преци боље обавили,
Моји преци су у праву.

Имамо много бунара и безданих јама.
Бунари пресушују,
Јаме са страхом помињемо;
Најбоље би било да се,
Ни у сну,
Над јаме не наднесемо.

Доле, доле, доле –
Бацани су наши стари.
Доле, доле, доле –
Бацани су наши млади.

Милан НЕНАДИЋ

КЊИЖЕВНА КРИТИКА

ПУТ КА ЗВИЈЕЗДАМА

(ОЛИВЕРА ОЉА ЈЕЛКИЋ: "ЛУДВИГ",
Чигоја, БЕОГРАД, 2018)

Знатан је број писаца који су у својим дјелима описивали живот умјетника, а њима се придружила и Оливера Оља Јелкић својим романом Лудвиг, посвећеном једном периоду живота великог музичара Лудвига ван Бетовена.

Оливера Јелкић описује младићки период Бетовеновог живота, разрађујући причу о Лудвиговој¹ љубави према младој Жанет д' Хонтар. Али дјевојку убрзо испроси племић и гардијски капетан Карл фон Грет, те Лудвиг пати што му се дјевојка удала.

Након извјесног времена капетан добија прекоманду и са својом младом супругом одлази у замак Шлос у Голубинцима. Али Жанет не може да заборави Лудвига, коме је дала медаљон да га подсјећа на њу. Иако далеко једно од другог, они стално мисле о томе како да се састану и оду заједно „некуд на крај свијета“.

Сазнавши гдје је Жанет, Лудвиг одлази да је нађе и при путовању које је дуже трајало, доживљава разне неугодности и опасности као напад вукова на кочију којом се возио, напад разбојника и др.

Приликом тог путовања Лудвиг мора да одсједне у манастиру Хопово, гдје се упознаје с начином живота православних монаха. Један од њих, монах Серафим, даће му важна упутства о животу, савјетујући му да занемари љубав и окрене се музици у којој га чека велика будућност. Серафимове ријечи дотакле су душу младог музичара:

- А ти, Лудвиг, ти ниси створен да живиш у миру и уживаш у хладовини. Ти си створен да ствараш. Буди захвалан Богу што

ти је дао овај немир, боје тиркизног фрушкоготског ахата. Буди срећан и захвалан на заносу, на упорности и патњи.

Заправо, на патњи буди највише захвалан. Патња је наш највећи пријатељ, најбољи животни сапутник, ако верујеш у себе и ако ти је поглед упрт у висине, а твој јесте негде међу звездама.

Лудвиг, ипак, стиже до своје вољене, они проводе ноћ опијени љубављу. Жанет жели да бјеже некуд далеко од њеног мужа и замка, али Лудвиг је увјерава да то не треба да чине јер би он њу само унесрећио, пошто никад не би могао да се отргне од музике, која је у ствари његова највећа љубав.

За такав Лудвигов став заслужна је и Циганка-гатара коју је он срео и која му је прорекла да је његова будућност међу звијездама, а не у љубави са

¹ Писац не спомиње презиме композитора

КУДА СА ОСЕТЉИВОМ ДУШОМ

Куда са осетљивом душом

У овом пасјем животу?

У ватру

Да изгори као што шуме горе

Дане и ноћи

Ноћи и дане

Кад се претварају у пепео

У прашину пепела

У мисао пепела

Развејану ветром.

Куда са осетљивом душом

Када лупи о зид стварности?

У ватру

Да изгори као што сећања горе

Запаљена другим сећањима

Годинама сакупљене

Угуране у ладице

На дно старе дрвене шкриње

Која при првом пољубцу

Искре

Претвара се у буктињу.

Куда са осетљивом душом

Кад јесен живота куца на врата?

У ватру

Да угреје кости

Остареле

Да осветли ослабљени вид

Да зарумени кожу

Осетљива душа

Треба да гори

ПОСЛЕ ОВАКВОГ ЖИВОТА

Неупућенима све је јасно.

Немају никаквих недоумица

Око поделе плена и светла.

Њима нико није рекао гласно

Да радост није од господара

Да сан само олакшање ствара

Али није решење и није крај.

Неупућенима све је јасно

И не питају има ли смрти

После оваквог живота.

Само они који гонетају

У прошлост да би сутра видели

Имају питања и нејасноћа.

Само њима није јасно

Да ли има смрти

После оваквог живота.

Илеана УРСУ

земаљском особом. Увођење Циганке-гатаре појачава романтични елемент романа, а њено мишљење исказаће и човјек одан религији: монах Серафим.

Говорећи супругу радосну вијест да је у ноћи кад он није био ту, спознала радосну вијест да ће добити дијете, Жанет је срећна јер њен супруг прихвата брачну „идилу“, иако је при доласку у дворца сусрео Лудвига који је одлазио одатле. Роман се завршава у замку Шлос припремама за Божић и писањем честитки рођацима и пријатељима. Једну од њих капетан је написао и Лудвигу а своје име дописала је и Жанет.

Радња романа Лудвиг вјешто је компонована. Састоји се из два дијела: Ода радости и Лудвиг у Панонији а сваки од ових дијелова састављен је од низа слика које својим склопом сачињавају радњу дјела.

Служећи се биографским подацима о Лудвигу, списатељица нам указује да је он рођен у Бону а да је живио и у Бечу. Пошто потиче из музички талентоване породице, у којој су се истакли Лудвиков дјед, по коме је он добио име, као и отац Јозеф, млади Бетован је још

од дјетињства упућиван у музику јер је његов отац желио да направи од њега чувеног умјетника. Пошто је рано изгубио мајку, а отац, склон алкохолу убрзо умро, млади Лудвиг мора да даје часове клавира како би издржавао и своја два млађа брата.

Поред биографских података о Лудвигу, Оливера Јелкић поклања пажњу и његовим заносима изазваним музиком, али пошто је то његов младићки период, он се још није прославио својим симфонијама које ће настати знатно касније. Списатељица даје наслов првом дијелу књиге Ода радости, што представља дио чувене Бетовенове Девете симфоније, настале знатно касније.

Поред градског живота, тј. живота елитних кругова у Бечу и Бону тог времена (пред крај 18. вијека), у роману је описан и живот сиромашног српског становништва на војној граници у Срему. Ти људи живе у примитивним настамбама, али имају велико људско срце и примиће у свој дом Лудвига који је залутао на путу. На свом путовању одлазећи у замак Шлос Жанет и Карл про-

лазе кроз више мјеста као што су : Ујвидек²и Земун, а Лудвиг ће путовати преко Пеште и Фрушке горе. Оцртана је и атмосфера у манастиру Хопово, а спомиње се и оближњи манастир Гргетег.

Интересантан је и опис замка Шлос: „Била је то спратна грађевина, прилично равних линија, окружена парком. Поред парка се налазило двориште, док је у ширем окружењу било економска двориште. Изван тих простора су се назирале кућице, које су припадале бирошима, запосленим на имању. Ово насеље је настало много пре него што је саграђен Шлос, и звало се „Голубинци“.

Роман Лудвиг писан је са много љубави ауторке према главном јунаку, чувеном музичару (који ће касније постати потпуно глув, али ће и даље компоновати). Оливера Јелкић пише интересантно, стилски коректно, те ће овај роман, надамо се, стећи наклоност не само заљубљеника у музику и умјетност уопште него и свих оних који цијене занимљиво књижевно дјело.

Љиљана ЛУКИЋ

2 Ујвидек – Нови Сад

СТАРА КЊИГА

У средишту једног омањег града налази се велики трг пун шароликог цвијећа, стаза и, наравно, пун људи који шетају њиме стварајући грај својим разговорима. Преко пута трга налази се прилично неугледна зграда. У тој великој згради жуте фасаде и необичних украса смјештена је градска библиотека у којој се од случајних погледа скривало мноштво разних књига. По старим дрвеним полицама, поређане једне до других, стајале су нове до старих књига, дебеле до танких, шарене до једнобојних. Ма, ту их је било баш свакојаких.

У средишту библиотеке смјештени су столови и столице за оне читаоце који желе уживати у књигама у миру и тишини коју им библиотека пружа. Ипак, кад се приближите полицама и пажљивије послушнете, чујете некакво тихо шушкање. То књиге шушкају својим листовима док семеђусобно препиру или ћаскају да прекрате вријеме и убију досаду.

Прошлог мјесеца, на трећој полици с лијева, неколицина нових и сјајних књига водила је расправу о томе како старе, излизане и подеране књиге кваре изглед библиотеке и како би их требало премјестити у подрум. Наиме, с њима се на истој тој полици, тик до једне од новијих збирки пјесама, налазила и једна стара дебела књига неугледнихкорица, замишљена и ћутљива.

– Ах – рече књига басни једном сјајном новом роману – погледај ону стару књигу, само безвезе заузима мјесто и скупља прашину. Та, коби само узео једну такву књигу!

– Истина – одговори роман дубоким гласом – не само што је стара и ружна, него је и дебела, дебља и од мене, а свако зна да бих ја требало да будем најдебљи и најмоћнији.

У разговору паде и књига под насловом „Грчка митологија“ ирече:

– Та књига ништа не вриједи. У њој нема ни митова, ни легенди, ничег занимљивог. Кладим се да је нико неће ни погледати и да ће се за годину-двије потпуно распасти.

– Слажемо се с тобом! – узвикнуше углас књига басни и роман.

Након тога, разговор утихну и књиге се препустише уобичајеном подневном дријемежу. А за све вријеме тог разговора стара књига, бака како су је звали, ћутала је заузета сопственим мислима. Присјећала се времена кад је онабила нова и млада, ташта и лијепа. Присјећала се тих давних дана и сјетно уздисала за радозналом и веселом дјецом која су радо читала с њених листова.

Баку из сањарења трже звук отварања врата и нечији кораци. Из сна се трзне и њезина комшиница, збирка пјесама. У том, међу полице ступи висока млада жена водећи за руку малог црнокосог дјечака.

– Ево, сине стигли смо – проговори жена. – Изабери сада неку књигу, па да идемо.

Дјечак је разгледао књиге идући од полице до полице, док га је мајка нестрпљиво чекала. Одједном бака осјети како је неко подиже сполице и нађе се у дјечаковим рукама. Дјечак је окрену и показа мајци.

– Јеси ли сигуран? – упита мајка. Овдје сигурно има и пуно љепших и занимљивијих књига – рече му.

– Сигуран! – одговори дјечак.

Њега је књига и привукла управо зато што је била стара и запуштена. Вјеровао је да се у њој, сигурно, скривају многе мудрост и итајне.

И док је дјечак весело излазио из библиотеке, држећи мајчину руку у једној, и стару књигу у другој руци, збирка пјесама је с полице у невјерици гледала како

светроје заједно одлазе. Касније, кад се мало прибрала, разбудила је остале књиге с полице и почела узбуђено да им препричава недавне догађаје. Све књиге, као једна, погледаше у празно мјесто на полици, гдје је до недавно стајала стара књига да се још једном увјере да је стварно нема. Неке књиге падоше у несвјест од узбуђења, а друге су идаље одмаживале главама у невјерици. Због тога је књига пјесама, једини очевидац, морала изнова и изнова да им препричава шта је видјела.

Увјеравала их је и стиховима:
Истина је, истина,
видјела сам то рођеним очима.
Истина је жива да је стара бака,
завршила у рукама онога дјечака.

За то вријеме, бака је уживала у дружењу с дјечаком који је пун узбуђења листао њезине већ пожутјеле странице, откривајући у њима нове и чаробне свјетове.

Након неколико дана, бака се вратила у библиотеку, на своје старо мјесто наполици. Но, сада су је остале књиге, умјесто с ругањем, дочекале с поштовањем.

Црнокоси дјечак је још небројено пута посјетио библиотеку и читао разне књиге, али се свремена на вријеме враћао првој књизи коју је прочитао – старој књизи, баки. Њих двоје постали су најбољи другари.

А остале књиге? Шта је с њима било?

Остале књиге су поправиле своје понашање и с поштовањем се односиле према свим књигама, ма каконеугледно или старо изгледале. Научиле су да спољашност, шарене и сјајне корице нису оно што чини књигу. Лијепа спољашност и одијело не чине ни човјека и права љепота свих нас крије се само у нашим срцима.
Евита Бојковац

О аутору

Евита Бојковац рођена је 2005. године у Дервенти. Ученица је Основне школе у Дервенти, гдје похађа и Основну музичку школу, одсјек клавир.

Поред музике и поезије, успјешно се бави и цртањем, сликањем, као и писањем кратких прича. Својом првом збирком пјесама „Лептирова чајанка“ представила нам се 2016. године. Другу збирку пјесама „Ружичасто сунце и плави мјесец“ објавила је 2017. године, за коју је добила Плакету „Сима Цуцић“ у Новом Милошеву у мају 2018. године, током манифестације посвећене лику и дјелу Симе Цуцића, родоначелника књижевне критике дјечије литературе. Трећу збирку пјесама под насловом „Композитор мјесец“ објављује 2018. године.

Поред музике и поезије, успјешно се бави и цртањем, сликањем, као и писањем кратких прича. Својом првом збирком пјесама „Лептирова чајанка“ представила нам се 2016. године. Другу збирку пјесама „Ружичасто сунце и плави мјесец“ објавила је 2017. године, за коју је добила Плакету „Сима Цуцић“ у Новом Милошеву у мају 2018. године, током манифестације посвећене лику и дјелу Симе Цуцића, родоначелника књижевне критике дјечије литературе. Трећу збирку пјесама под насловом „Композитор мјесец“ објављује 2018. године.

ПРАВИЛА ЛУДА

Данас се заиста дешавају чуда,
завладаше некаква
правила луда.

Мораш бити подеран
да би био модеран.
Паметан се сматра луд,
љеност се цијени, а не труд.

И школство је све горе-
ученици уче професоре.
За књиге нико не мари,
као да књига људе кваре.

Док се празна глава
клима на шији,
телефони мобилни
све су паметнији.

У друштвене мреже
уловљен је свијет,
људе је зачарао
моћни интернет.

Под тежином лопова
добар човјек стење,
људи губе савјест,
разум и поштење.

Културу и умјетност
тек понеко цијени,
умјетник је приморан

да скрива се у сјени.

Док мржња убрзано
кола кроз вене,
радости и туге
постају виртуелне.

Самога себе
човјек полако губи,
док живота нестаје
као пасте у туби.

Никоме није битно
какав човјек је био,
важно му је само
да је доста јео и пио.

Народом цијелим
похлапа велика влада,
док проблеми стоје
непомично попут клада.

Но уколико ускоро
промјена не буде,
диносаура судбина
снаћи ће и људе.

О томе треба мислити
док још није касно,
оно што нам слиједи
нимало није красно.

Евита БОЈКОВАЦ

ТЕСТЕМЕНТАРНИ ПЈЕСМОПИС РАТКА ЛУКЕНИЋА

(Над збирком изабраних и нових пјесама
Можда коријен траве)

Од Ратка Лукенића могу се очекивати нове пјесничке, прозне и публицистичке књиге али је, ипак, збирку изабраних и нових пјесама, лирског, метафоричког наслова Можда коријен траве, за-мислио и остварио као тестементарни пјесмопис, књигу која свједочи и која ће свједочити о

пје-снику, његовом животу, преданости поезији и стваралаштву.

На самом почетку ваља рећи да у пјесничким књигама фактографске, документарне фотографије знају засметати, али оне овдје свједоче о ли-цима, предјелима и догађајима који су инспири-сали пјесника, па су се некако стопиле с пјесмама, постале њихов

саставни дио, „досликани“ стих. Готово исти осјећај читалац има када, упоредо с читањем, гледа и илустрације нашег познатог сликара наивца Пере Мандића, чија сличност је примјерена лирском бићу Лукенићеве пјесме, као да истовремено извире из ње, да би се, часак касније, вратила у свој извор.

Лукенић је – што потврђују и пјесме у овој књизи – свим својим бићем предан пјесничкој ријечи. Стиче се утисак да су његова, најчешће минијатурна, лирска остварења, исписана бира-ним ријечима из богатог народног говора, наста-јала само у тренуцима када је једноствано набујала осјећања, помијешана са сјећањима на оно што га спаја с тренутком када настаје пјесма, мо-рао да пренесе на хартију. Зато је његова пјесма ослобођена сваке сувишне ријечи и мисли, својом цјеловитошћу, често исказаној у само једној рече-ници, у неколико кратких стихова, усредо-точена на језгро теме о којој пјева, исказује само оно што је пјесника нагнало да је запише. Читалац је након првог читања прихвата као своју, налази у њој себе и догађаје из свог живота, да би одмах иза тога, подстакнут њеном покаткад прикривеном асоцијатив-ношћу, мислима кренуо у одгонетање тајни свијета, из којих се, заједно са запита-ношћу, роје и могући пјеснички одговори. У до-чита-вању књиге губе се из читаочевог памћења извјесне „неравнине“ и неуједначеност међу пјес-мама; заокупљен ненаметљивом поруком и емоцијама које се из стихова преливају и у њега, он поново листа књигу, жели да се врати неким пје-смама и неким упечатљивим слика-ма.

Више је мотивско-тематских цјелина којима је окренут пјесник

Ратко Лукенић, али завичај у његовој поезији има посебно мјесто. Циклусом Црквени у походе он у овој књизи отвара странице своје лирске аутобиографије. Родих се тамо / гдје живот много даје / и много узима рећи ће у пјесми Црквењанске идиле, али ће, у поновном сусрету са родним селом, у зрелим годинама, додати и онај сјенокос који у слатке гријехе мами. Пјесник је имао два завичаја – онај у коме је рођен и провео дјетињство, и други, у коме је кроз дјечаштво стасавао до младића – што су за њега, упрошћено речено, двије „завичајне инспирације“. Свакоме од њих се на прави начин одужио.

Уз онај први завичај везане су и слике из дјетињства, што је такође честа тема Лукенићевих пјесама. Ма куда кренуо и ма гдје боравио (а дуго је боравио и у иностранству), завичај је носио у себи и враћао му се, макар у мислима и стиховима.

У мом завичају ливадама
разасути кристали росе
зову ме у нове омаме.

Љубав према завичају прераста у љубав према отаџбини (коју пјесник најдубље доживљава када је у туђини), па и у „одуживање“ пјесничког дуга палим очевима. Али, љубав према жени, најснажнија је инспирација, па зато и једна од главних тематских преокупација Ратка Лукенића. Он чак и оној коју одавно чека, а не зна да ли уопште постоји, посвећује топле стихове, а кад коначно с неким почне да дијели живот, онда вољеној особи стихом поручује:

... пјесмом си постала
у пјесми мојој.

Емоције не потискују рефлексију из Луке-нићеве поезије. Напротив. Он је стално запитан пред тајнама васељене, пред тренутком краћим од трептаја који нама припада у немјерљивој вјечности. Зато

О аутору

Ратко Лукенић, рођен је 1941. у Црквени, општина Прњавор, Република Српска, Босна и Херцеговина. Основну школу завршио је у родном мјесту и Славонској Пожеги, а средњу управну и студије управног права у Загребу. Највећи дио радног вијека провео је у Савезној Републици Њемачкој гдје је, подстакнут чежњом за завичајем, почео да пише.

До сада је објавио четири збирке пјесама: Шапат палих очева (1983), Искра у времену (1986), Све ове године (2005) и Можда коријен траве – латинично писмо – (2012), а на ћириличном писму (2019) године. Пјесме су му објављиване у зборницима и књижевним часописима, а неке преведене на њемачки и есперанто.

Објавио је романе: Освета Мадам Л (2005) и Како срце каже (2009); збирку новела Сусрети на раскршћу (2017). Одужујући се завичају, 2016. објавио је обимну монографију села Црквена Траговица постојања.

Из публицистике објављени су му спољно-политички есеји: Ирак – нафта или демокрација (2005) и Ујка Сем у замци историје (2010), затим хронолошка монографија: Вријеме преображаја – Лакташи 1980-1990 (2009).

Пуне четири деценије успјешно се бавио новинарством, сарађујући у више угледних листова, четири године био је и стални дописник (из Лакташа) дневног листа Глас (Бањалука) обављајући професионално овај посао који изузетно цијени.

Активан је у књижевном животу и издаваштву. Члан је Издавачког савјета „Удружење писаца завичаја“ у Прњавору. Члан је СКК „Таласи“ Прњавор и „Бранко Ћопић“ Београд.

Члан је Удружења књижевника Републике Српске.
Живи и ствара у Бањој Луци.

његову рјесму Искра у времену
вала и овдје у цјелини навести:

Живот није
тек успутна станица
на пропутовању у ништа;

трачак свјетлости
прапочећа он је
- искра у времену
трајања
и нестајања.

У том трајању Лукенић је нашао и тренутке за пјесничко исказивање, као један од – да се послужимо синтагмом и метафором из његове пјесме Моири – од ововјекних истосудбеника Одисејевих.

Будући да је дуже живио и радио у Њемачкој, аутор је у збирку уврстио и неколико пјесама преведених на њемачки језик те земље, а како је ова књига – што смо већ рекли – његов својеврсни завјетни лирски животопис, сматрао је за потребно да уврсти и неколико пјесама које су пријатељи посветили њему.

Збирка изабраних и нових пјесама Можда коријен траве Ратка Лукенића тестаментарно свједочи о животу аутора али и о нама, својом осјећаношћу оплемењује, а мисаоношћу подстиче на размишљање о сушаству свијета чији смо дјелић, па се све то заједно препоручује читаоцу.

Ранко Павловић

Стварно и нестварно код Бранка Радичевића (2)

Звук и ритам и тијело и дух

„У ствари, и поред привидне недовршености, имагинативни свет поеме остварен је у језику, као песничка целина. Оно што се споља чини као језичка некоректност или као груб и недотеран израз даје даје слици и звуку поеме одговарајуће боје и тонове. И сама недовршеност постаје песнички функционална у делу у коме је све у знаку недовршености, то јест отворености за путеве у поезији.“

Миодраг ПОПОВИЋ

Све бриге свијета, све до тада објективно постојање, све се губи, као да је нестао цијеели свијет око њега: „Из корена се љуља ћитка стром;/ Њу ми згуби смрти крута“.

Иако се у књижевним радовима тога доба, при сусретима и оваквим истинама, и умирало, наш пјесник кобну истину да је драга умрла прима, опет, изненађујуће, реално. Није клонуо, обдржала га нова снага што је дошла од сазнања да нема неепостојања, да вољена није ишчезла свим својим постањем, њено одсуство је само фитичко,

„Ње више нема, то је био звук“.

О вриједности овог стиха Зоран Глушчевић, чувени српски критичар и теоретичар вели: „... овај стих представља мало поет-

ско чудо краткоће и изражајне сажетости“.

Једно је постојање nestало, нема га више, звук и ритам постали су и тијело и дух. „Ње више нема ... обистинило се страшно предосећање“ – то је био звук, рационални излазак из тешког и мучног стања које се нагло сручило на преосјетљиву душу заљубљеног бића.

Његова драга је отишла у вјечно постојање. Њен лик, њен смијех, њена пјесма, њена љубав сад плове космичким пространством, а он као да се све види и мири са судбином. За њега се она вратила тамо одакле се долази, она је отишла тамо гдје се ослази, гдје вјечност траје, гдје нема зле судбине. С дружином иде у лов не би ли му лакше било. Много је дољачи порушио, али не нађе мира:

Но једно не бих ја од тебе крио,

Да у овом лову рани нађох лијека“.

Жељени мир ће наћи у слатком сну у којем га је у тајанственој ноћи, изотворених небеса, позвјезданој свјетлости и на крилима звучних, умилних таласа, у ритму у којем звијезде ходе, посјетио лик драге:

„Све лепше сад чувени звуча глас

И кретати се започеше звезде...“

Вјечна небеска музика земаљске ствари ставља у покрет:

„Све лепше и лепше звучала је гудба

И околина мицаше се сва...“

И пјесник се за тренутак трајања сна изнио у космичка пространства гдје му борави драга. Опет ју је видио у свој њеној љепоти:

„Ја видех драгу као за живота...“

Драга му се чини љепшом него прије, као да је на овај састанак са собом понијела и дио небеске љепоте:

„Моје срце било је блажено...
Њено око гледаше милено...“

Реалност живљења драге не постоји, на састанак није донијела обиљежја овоземаљског живљења, појавила се само њена прекрасна слика која је нестала у тренутку када је драги хтио да се обгрли. Одагнао је слатки сан, изгубило се присуство драге, а вратило се стање грубе реалности у којој вољене није било:

„Нада мноме не беше сјајно море,
Ни звезда ноћи, нити гудбе силе,
Да крене њих, и снег и младе зоре
Да справи мени опет лице миле...“

Но, како не долази да би само отишло, и овај сан је учинио своје, чудесноммоћи ослободио је pjesника љубавних јада и туге за оном које више нема:

„Туге моје прошла је грдоба,
Санак слатки њу је излечио.“

Мада је поема композицијски јединствена у њој се по садржају

осјећа пет органски повезаних дијелова, у првих двадесет пет строфа је присутна љубавна идилла, у наредних дванаест драги борави у туђини, од тридесет осме до четрдесет треће је меланхолија, јављају се предзнаци несреће, драгог прогоне тужне опомене, од четрдесет четврте до педесет четврте пјева се о његовом сусрету с мртвом драгом и у последњих шест строфа настаје растерећење од љубавног јада и бола за мртвом.

Посебан квалитет поеме Бранко Радичевић је остварио адекватном употребом језичких стилских средстава. Остварена функционална вриједност епитета: „малене птиве превесели звук“, „малене пчеле зукујући јек“ је веома успјешна. И у одређивању звучности и емоционалности епитетом не заостаје, њима се постиже нијансираност и разноврсност осјећаја („њежни звук“, „кристално врело“, „траве витке“, „сјајне сузе роне“). Њихови музички тонови и боје природни су и директно дјелују на душу, мешусобно сучврсто повезани,

узајамно се прожимају, што поему чини великом...

...Језик поеме је локални говор за којег граматика није постојала, али који је Бранку одговарао, био му близак и интиман пње је, ето, њиме и успио да искаже суптилне интимне емоције. Већ у првим стиховима локализам „ошли“ стиху даје пријатније и аутентичније осјећање од оног које би настало од оног које би настало употребом израза отишли. Успјелим употребама локализама као „бија“ умјесто „бијех“, „хитио“ умјесто „хитнуо“ (који израз је употријебио у пјесми „Циц“), „бија“ умјесто „бјеше“ и другим појачао је интензитет осјећања, довео их у међусобан склад са ритмичношћу. Ово не значи да нема и оних локализама који сметају, који су остали зато што поема није довршена. У тежњи да искаже сву поноћу осјећања дозволио је себи пуну језичку слободу па има застарјелих израза, провинцијализама и нелогизама (у изводима) Крај

Раде РАКУЉ

Прво објављивање

МОЈА ВОЉЕНА БАКА

Моја вољена бака
од миља су је звали Гага
Пуно име јој је Драгица
она је моја вриједна пчелица.

Сваке ноћи кад склопим очи
сањам моју баку најљепшу бајку
њене очи зелене гледале ме
као сунчеве свјетлице.
Њене топле руке грлиле ме
као мјесец небеске свјетлице.

Њени образ црвени
су моји слатки и вољени,
осмијеси медени и топли
сад су у мом срцу, у души горки.

Јер моја најљепша бака
сада у тишини мирно спава,
са неба ме чува и воли
да мене то пуно не боли

Ја је волим више од свега
јер је моја звијезда с неба.
Моје срце тугу крије јер ми
у души велика киша лије.

Кад сунце пусти своје прве зраке,
Своје мисли дајем вољеној баки,
Ове стихове посвећујем само њој
Јер ће живјети вјечно у срцу мом.

Слава ти моја вољена бако!

Милица ШАШИЋ, IV – 3
ОШ „Алекса Шантић“ Росуље,
Бања Лука

ПЛАШТОМ ЉУБАВИ ЗАОГРНУТИ

(Здравка Бабић, „Он ме воли ћирилицом“, Завичајни клуб
„Освит“, Билећа, 2017)

Здравка Бабић је скоро објавила збирку пјесама са иритирајућим насловом „Он ме воли ћирилицом“. Према очекивању, тема је љубав. Између осталог и љубав према писму. Љубав се може исказати према драгој особи, према Богу, према природи, па зашто не и према писму. Међутим, овдје писмо-ћирилица није истакнуто као објекат љубави, него се јавља као средство исказивања, као оруђе којим се исказује љубав према некоме или нечему.

Да ли је у питању грешка? Не. Напротив, оваквим синтагматским спојем пјесникања нас уводи у свој свијет поезије, који

је раздраган, лепршав, флуидан, поетичан, у коме је љубав доминантна. А она је од Бога, она узноси у астралне висине, враћа се Богу и ствара вјечан мост између земаљског и небеског. Спаја душе и тијела, слива их кроз име ЈоАким, гдје сам ја утоплена у твоје биће (пј. „Свети заручници“). Много шта је код пјесникање на размеђи између снова и стварности, суптилно, са чудном метафорском игром у симбиози свјетлости, звука, додира, у акорду боја (пј. „Ноктурно јунске ноћи“). Истина, јавиће се у овој поезији веома смјели, али изузетно успјешни спрегови језичких различитости. Тако „прасак

сломљеног стакла“ наговјештава свитање, ту уснуле трепавице уздаха „поцијепане душе“ претварају у тишину. Сан је чежњив, али нада постоји, и поред пропуштене прилике „да ухвати сунце“. Љубав се кроз пјесму премјешта у вјечност. То је чежњив зов као у „Пјесми над пјесмама“, зов кошуте и јелена, вјечно трагање за љепотом живљења, духовном љепотом незаборава. Уистину је сва васиона заогрнута љубавним плаштом. Чак се и сунце у „руменилу наших пољубаца“ купа. Зар има нешто љепше од подавања љепоти, припадности драгом бићу, од тог споја душа?! Од вапаја за заједничком вјечном срећом. „Ево- као да каже пјесникања- откључала сам двери женског храма, ући молитвено, заспи ме букетом својих пјесама и у њима ћу те препознати“.

Други циклус ове збирке пјесникања отвара „Бројаницом од мртвих“. То је њежна молитва за уснуле у овој „подземној цркви“. Но, да ли смо достојни да се молимо за њих. Прије ће бити да се молимо њима који су већ у насељима рајских вртова. Вапије пјесникања за „рајским љествицама“ којима ће се попећи у рајске дубине Корићке јаме. Те сјени тихују у вјечном миру, а уздахе и сузе су оставили нама.

„Видовдански санак“ је химна вјечности и некролог тужном савременом тренутку. Је ли то позив косовским бесмртницима да овјере тапију праведне припадности наследницима косовских бојовника ове свете земље. Јасно, ако се призивају у помоћ косовски светитељи, таква помоћ је незамислива без Светог Саве. Пјесма „Српски витеже“ је, у ствари, химна светитељу, заштитнику свете Хумске земље, али истовремено то је својеврсни панигирик витезу, ратнику, јунаку који хи-

та да одбрани и врати отето. Отуда и потреба да том заслуженом бојнику пјесникиња од плаветни-ла херцеговачког неба заштитну кошуљу изатка, да га, заједно с њеном чежњом, штити.

Опет, и у овом циклусу љубав, али је она усмјерена и према драгом, и према Богу. Њежни су, на-име, позиви пјесникиње драгом да увеличају обједињену радост до-ласка Христовог рођења. Пјесма је сва у нашем патријархалном и завичајном миљеу, обасјана свјетлошћу свијеће и бадњака, миром тамјана и љубави. А кад је већ на том терену, пјесникиња оживљава прошлост, удахњује јој живот, убризгава крв у њене крво-токе. Не да да се заборави ни Ра-досав, ни Фатима Авдагина, ни Али-хоџа. Оживљава уздахе умо-рених рајетника и неимара, који су удружени са шумом дринских валова, обједињени светосав-ским Немањиним именом. И чи-ном. А сви смо ми позвани, као да каже пјесникиња, да угради-мо каменчић у грађевину, коју отаџбином зове, да засадимо цвијет у њеној башти, да се чује наш пој. То нам је суђено, на то смо навикли. Суђено нам је да часно, поносно и без роптања носимо свој крст страдања, му-чеништва, али и поноса.

Послије другог циклуса пјесама, у којима се, само при-видно, удаљила од оне пламене љубави из првог циклуса, ево опет љубавних стихова, опет чежња, опет тражење, али и нуђење љубави. Већ се у „Зимској бајци“ јавља страх да случајно „моја срна“ није побјегла. Или је, мож-да, нашла склониште у његовим очима. А онда благи вапај- „огрни ме мјесечином“, скријмо се од би-ло чијих погледа да не нарушавају светињу тајности љубави.

Учини нам се за тренутак да је љубав превара, да смо више по-клониули него што смо добили. Јесмо ли уистину исцрпили из-вор својих емоција, јесу ли ната-ложене године обремениле наше страсти (пј. „Први снијег“). Нис-мо ли дошли у ситуацију да нам

НЕБЕСКЕ КАФАНЕ

Ако су звезде, које на небу сјају
небеске кафане, које целе ноћи раде
напуштам ову планету и одлазим на небо.

Нека моја душа васионом лута,
нека иде од једне до друге кафане
и слуша песме и музику звезда

Светислав ОЉАЧА

преостаје једино сјећање на да-не када још нијесу биле попу-цале емоције, када још нијесмо истргнути из „ријеке живота“? Да ли су баш сва свјетла скри-вена испод хумки? Надати се да сјећања неће допустити да све замре. Чврсто вјерујемо у оно Сјенкјевичево свједочанство да је „љубав дрво које ниче из срца и не може се ишчупати што се са жила-ма дрвета неће ишчупати и срце“. Не могу нас заварати њене ампли-туде, као ни амплитуде дисања, ма колико биле поломљене.. Јер, ма-кар да је срце безброј пута задр-хтало, очи заплакале, ријечи занијемиле, ипак је „безброј/ ноћи/ хладних// топло/ остало/ с тобом“.

Уочено је да пјесникиња пра-ви веома смјеле спрегове појмова. Метафоричност је доведена до врхунца. Њу покривају паукови мрежом, „снијег топи залеђена сјећања“, код ње хладноћа гори, додири оковани ињем „нижу ог-рлицу од суза“... У читавом овом играказу излаз је да се покрије звијездама.

Многе од пјесама из овог ци-клус су кратке, попут афори-стичких порука мјесецу: „Дођи/ послушни/ дишем ли// Дођи па из-дахни“. У већини пјесама се осјећа жеља, молба, надање, али се поне-кад јави и императивност, какав је случај с пјесмом „Плеш са мном“.

Моћ љубави у пјесмама Здрав-ке Бабић је алхемијска. Отис-ци усана пишу арије, пјесму доји мјесечином, његов глас је сладак, али кратко гори, јецаји

стварају океанске плиме и осјеке, али су понекад и у несугласју са чежњом. Љубав зна понекад да буде хировита, да запријети гашењем, да се персонифицира (додуше у цвијећу), како би оста-вила простор за плакање. Поне-кад се сјећања уводе у снове као најпријатнију дестинацију гдје подносимо рачуне прије оног глав-ног суда. Они су предворје будућег обзнањивања.

Сва пјесникињина љубав је чедна, без плотске зажаре, јер „капи пожуде тишину скрнавџ“. А гдје сонет и врисак воде љубав, ту се сузе и смијех везују у чвор трајања. А то је, у стварти, живот, са падовима и устајањима, с бо-лом и радостима, са узлетима и приземљењима.

При крају збирке зажа-ра гасне. Пјесма „Младежи“ сјенчи се болом, црнином, пом-рлим звијездама, које се, иако потамњеле, таложу по лицу. Ва-тра је мучи. Довољан разлог да га прогласи невјером

Поезија Здравке Бабић је освјежење. Мада је понкад по-модна, Здравка зна да ограничи своје пјесничке слободе, зна гра-ницу између дозвољене иновације и квазимодернизма, који многе пјеснике одводи у небулозност. Посебна вриједност ове поезије је језичко богатство, смјели лек-сички спрегови, поступност у сликовитости појмова, а нада све метафоричност казивања и језгровитост мисли.

Момчило Голијанин

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бања Луци

Куда иде Босна и Херцеговина

Послије потписивања Дејтонског-мировног споразума процеси а и промјене односа у Босни и Херцеговини углавном су ишли и односе се на редистрибуцију моћи у корист државних институција БиХ, при чему је као правни основ кориштена одредба члана ИИИ/5 Устава БиХ. Веома битне промјене вршене су и одлукама великог уставног суда БиХ, који је користећи висок степен општости итзв. „конструктивне двосмислености“ доносио врло значајне одлуке којим је фактички мијењао устав. Покушаји промјена Устава БиХ тзв. „Априлским пакетом“ (2006 године) и „Бутмирским процесом“ (2011 године) у инсистирању САД-а нису успјели, јер први није прихватила Парламентарна скупштина БиХ, а други није успио ни да приближи преговарачке стране по питању промјена.

1. Партијска патронажа и клијентелизам

У Босни и Херцеговини подјеле су дубоко укоријењене и перманентно присутне те у таквим околностима и амбијенту политичке елите још увијек успјешно скрећу пажњу са реалности према интересима властите политичке странке и властитим циљевима. Побољшања је могуће очекивати уз елиминацију партиократије, дакле партијске патронаже и клијентелизма над струком и њеним носиоцима. Велики проблем је како елиминисати перманентно присутну клептократију, тј. структуралну и системску корупцију и организовани криминал. Даља искуства и политичка реалност у БиХ потврђују да је „Еждауновски концепт“ правосуђа у цјелини неуспјешан и не даје резултате. Нема адекватне парламентарне и демократске контроле правосуђа у БиХ. Треба уозбиљити

питање одговорности носиоца правосудних послова и функција. Наметнута рјешења у Босни и Херцеговини су израз извњаске, туђе воље и стварају незадовољство и зависност, те је зато неопходна сарадња, координација, договор којим настају трајна, прихватљива и одржива рјешења. Према оцјени многих теоретичара а и политичара стање у Босни и Херцеговини је у перманентној кризи, а која се доводи у везу са уставним моделом. Захтјеви за промјенама најчешће пута су заустављени супротстављањем конститутивних народа који у већини случајева кореспондирају са етничком припадношћу, било да се ради о политичким и интелектуалним елитама или другим носиоцима јавне мисли. Припадност одређеном колективитету је одређујућа категорија у погледима о политичком и уставо-правном уређењу БиХ као државне заједнице.

Бошњачка политичка и интелектуална елита, ради немогућности промјене устава путем предвиђеним уставном процедуром, постепено, корак по корак залаже се за пренос надлежности са ентитета на државу уз арбитражање ОХР-а и једног дијела међународне заједнице. Само од 1997 године до краја 2007 године од 286 наметнутих одлука од стране ОХР-а 112 чине закони (Извор: Процес одлучивања у Парламентарној скупштини, Сарајево 2008 година). Хрвати се залажу за успостављање трећег ентитета. У Републици Српској је присутно јединствено становиште у погледу уставних промјена. Ни у једној варијанти не прихвата се промјена актуелног Устава која би Републику Српску довела у неповољнији положај, односно која би ишла на уштрб њеног уставоправног статуса, посебно у погледу досегнуте политичко-територијалне

самосталности. Перманентно се тражи враћање изворним аспектима Дејтонског споразума. Садашња уставна рјешења у БиХ резултат су компромиса између колективитета (народа) који живе на простору БиХ. Устав БиХ није израз јединства босанско-херцеговачког друштва, већ је израз његове дубоке подјељености. Изворишну основу подјељености босанско-херцеговачког друштва треба тражити у прошлости која се наслања на вјерску, етничку и националну припадност. Последњи ратни сукоби у БиХ који имају обиљежја међунационалног, вјерског и грађанског конфликта, само су продубили подјеле босанско-херцеговачког друштва, што је резултирало политичко-територијалном подјелом БиХ на двије конститутивне јединице (ентитете). Пренос надлежности са ентитета на државне институције вршио се у форми закона кориштењем „правног насиља“ од стране ОХР-а, а у мањем дијелу на основу сагласности ентитета. Значајно су се проширивала овлаштења државе на штету ентитета, јер је међународна заједница давала приоритет процесу изградње институција на државном нивоу. Неке суштинске промјене Устава настале су политичким притиском и уценама домаћих политичара од стране међународне заједнице, потом наметање рјешења од стране ОХР-а. Одлуке Уставног суда БиХ као што су Одлука о конститутивности народа, Одлука о државној имовини и друге проузроковале су формирање многобројних институција на нивоу цдржаве, што је знатно увећало државну администрацију и оптеретило буџет. У стварности ради се о промјенама устава које су значајно модификовале уставну структуру земље у односу на њену изворишну основу. Кроз све ове промјене може се констатовати да

је БиХ савезна држава са одређеним специфичним рјешењима. Трансфер надлежности са ентитета на државу, који је извршен у постдејтонском периоду уз примјену метода које су у дубоком сукобу са демократским принципа, знатно је умањило конфедералне елементе уређења БиХ, у корист јачања капацитета државних институција и федералне државе.

2. Консоцијацијски модел и федерализам

Консоцијацијски модел демократије функционише на начин задовољавања интереса различитих друштвених група путем међусобне подјеле власти и посебно прописаних права за ове друштвене субјекте, за разлику од демократије која функционише на бази већине. За наше услове код овог вида демократије веома је важно право колективног вета на кључне политичке одлуке, посебно када се има у виду да је БиХ подјељено друштво и нестабилна држава. У БиХ према Уставу власт је подјељена између државе и ентитета тако да органи државне власти и органи ентитета узајамно располажу са независном државном влашћу. Читав концепт изградње државе, од Дејтона па до данашњих дана, базира се на одузимању или редуковању надлежности ентитета у корист државе, користећи образац произвољног и натегнутог тумачења појединих уставних подредаба. Међународна заједница још увијек у БиХ има хегемонистички приступ, док неки теоретичари сматрају да ту има и одређених облика неоколонијализма. Овлаштења Високог представника често пута прерастају у недемократски протекторат јер је он од западних сила фактички добио неоклокијална овлаштења над политичким и правним системом БиХ и њеним ентитетима што је довело до деинституционализације домаћих институција (тј. слабљења њихових капацитета), губљењем повјерења грађана у њихове

могућности и стварањем навика (превасходно код бошњачке заједнице) да сва питања за која се не може постићи сагласност препусте ОХР-у.

БиХ као федерална држава, која према обиљежјима сложених државних структура мора садржавати заштитне механизме својих федералних јединица, често пута је нефункционална из разлога међусобног неповјерења политичких елита. Ентитетски вето, као уставна категорија представља најважнији заштитни механизам ентитета. Негирање било каквог вида државности ентитета уз тривијална објашњења није правно коректно и нагиње истрошеном унитаристичком пројекту. Чињенице говоре нешто друго, а то је: да ентитети имају свој устав, своју државну структуру, законодавну, извршну и судску власт и др., што свједочи да ентитети имају одређени степен државности. Према члану 2 Устава Републике Српске „територија републике је јединствена, недјељива и неотуђива. Споразум о промјени међуентитетске линије разграничења између Републике Српске и Федерације БиХ може се изнијети на потврду путем референдума у републици“.

3. Све наше диобе и национални бункери из којих се у БиХ договарамо (или из којих преговарамо) и споразумијевамо имају у своме темељу, (не) повјерење, него страх и неповјерење.

Перманентно питање је да ли је Устав БиХ привремено рјешење или модел за будућност? Бошњачка политичка елита се противи тумачењу БиХ као државе федералног типа, иако стручна и научна јавност у оба ентитета биљежи и потврђује ову чињеницу. Хрватски народни сабор, који има статус невладине организације захтјева додатну федерализацију БиХ, тј. стварање трећег ентитета и доношење новог устава. Устав БиХ као битан елемент уставоправне структуре БиХ узима етничко представљање

конститутивних народа у органима власти (тзв. Етнички федерализам) комбинован са принципом територијалног федерализма, настојећи да се успостави баланс између грађанско-етнонационалног уређења државне власти. Етнички принцип доминира у практичном смислу, што опет зависи од политичке елите која врши власт. Грађанској варијанти се оправдано приговара да је за културне, етничке, религијске и друге вриједносне оријентације и да фаворизује већинске националне групације чиме снижава амбиције равноправности посебно у мултинационалним заједницама каква је БиХ, што је суштина њеног концепта. Стога је за БиХ од примарне важности задржати заштитне механизме колективних права које гарантује Устав БиХ, у противном отворила би се врата мајоризације и дискриминације на основу националне припадности, што би опет довело не само до озбиљних политичких конфронтација, него и до одређених видова насиља. Немогуће је замислити БиХ без аранжмана заштите колективних права. Деентитетизација БиХ и њена ретериторијализација је немогућа мисија, јер представља далек пут од реалности и ствара илузију код сународника да је та промјена могућа, тим више што то становиште изражавају неки водећи политички лидери. Република Српска врши функцију државне власти на бази сопственог права. Парламентарна скупштина БиХ би требала путем Закона да регулише рад Уставног суда БиХ, јер су без закона и даље присутне правне празнине које отварају пут арбитрарности и самовољи у поступању. Држава мора осигурати правосудни систем који гарантује владавину права и правичан судски поступак.

4. Тамо гдје је политичка моћ изнад закона нема ни права ни правне државе.

При одлучивању о промјени Устава БиХ забрањује се свака мајоризација, промјена може

услиједити само као резултат потпуне сагласности два ентитета и три конститутивна народа. Устав треба да се заснива на правима човјека и власти народа. Устав није никаква вриједност за себе, он је само инструмент за остваривање одређених вриједности- циљева. У том својем инструменталном значењу устав не смије бити изложен деструкцији, непоштивању, кршењу, али стално мора бити изложен кушњи и питању. У нас је на дјелу, и то као доминантан тип понашања нешто сасвим супротно: устав и закон не смијемо доводити у питање, али га можемо изигравати и кршити. У нас је готово сваки посебни интерес постао институцијом. Због тога се свако „дирање“ у институцијски систем дочекује „на нож“ као угрожавање властитих интереса и позиција моћи. Ауторитет и политичка мудрост појединаца данас су нам потребни и битни. Наши су грађани разбијени на различите социјалне и интересне групе и тако су постали немоћни да успјешно кормирале друштвеним бродом. Никада нисмо били у таквој овисности о међународном капиталу.

5. БиХ је у кризи, подјељено је друштво и она се треба вратити својим темељима, пропитивати и преиспитати своје изворне дејтонске принципе

Многи се у БиХ позивају на конститутивне принципе и сепаратисти и унитаристи, националисти и интегралисти заговорници демократије и етатистичко-централистичког модела. Принципи Дејтонског споразума су јасни, језгровити и недвосмислени. Политичари у Републици Српској и БиХ требају радити са јасном свијешћу и одговорношћу да донесе одлуке, за епоху (а не само за данас). Доминантна су схватања да је Босна и Херцеговина федерација и да је она ствар договора два ентитета и три конститутивна народа, што може значити да је БиХ отворена за трајно погађање

и да је она, увијек изнова, оно што се договоре два ентитета и три конститутивна народа. Да ли су такве интерпретације у духу и слову Дејтонског споразума. Да ли је Дејтонски споразум исторјиски друштвени договор, што га ентитети и народи у сложеној БиХ не могу увијек изнова доводити у питање. Ако се већ позивамо на Дејтонски споразум, онда бисмо морали претпоставити да су његове конститутивне одлуке један такав историјски друштвени договор.

6. Садашњи процеси у БиХ морају се истовремено и непротурјечно водити против националне дискриминације и против социјалног израбљивања и осиромашења грађана

БиХ као федерација није само „заједница заједница“, она је и заједница грађана. Није ли то заједништво и институцијски осигурано не може се говорити о федерацији. Ако се БиХ као заједница два ентитета и три конститутивна народа не конституише на принципу онога по чему као људи доиста јесмо заједно, таква се заједница самоинструментално одржава; ми заједницу не производимо, него је уговарамо (договарамо) и осигуравамо. Сагледавајући односе ентитета и централне државе ту приротетно треба превентивно дјеловати да се власт не трансформише у власништво, да се функција не трансформише у посјед и да се идеја заједнице не трансформише у моћ појединца. Да би цјелина могла опстати „као пожељна“, да би могла бити гаранцијом и обогаћивати дијелове, сама цјелина мора бити нешто више од механичког збриа дијелова, мора имати неке посебне квалитете.

Политичка пракса, а и сама теорија у друштвеним наукама истиче да се савремена држава све више удаљава од принципа народног суверенитета и демократског уређења заједнице, а све се више приближава

Хегелову моделу монархије у којој сфера моћи постаје „апсолутно одређујући момент цјелине“ (заједнице). БиХ као федеративна заједница није, дакле, само институцијско нормативни политички облик и механички збир посебних јединица, већ је историјско-дијалектички процес у којем су сви елементи и сви облици повезаности подвргнути промјени. Да би БиХ као цјелина могла опстати „као пожељна“, да би могла бити гаранцијом и обогаћивати дијелове, сама цјелина мора бити нешто више од механичког збира дијелова, мора имати неке посебне квалитете. Тако више заједништва не значи мање самосталности посебних јединица, ентитета у БиХ, као што ни самосталност посебнога не угрожава заједништво, него га, напротив, стимулише, омогућава и учвршћује. Заједница се, па тако и БиХ (за разлику од друштва), поред осталог, гради (или разграђује) у нама самима. Она се не може инструментално, извањски успоставити. Мјера заједништва у БиХ као да је изнуђена: заједно смо из нужде, а ако не и из страха. Истичу се све снаге и средства да се у БиХ истакну разлике. Све наше диобе и национални бункери из којих се у БиХ договарамо (или из којих преговарамо) и споразумијевамо имају у својој темељу, не повјерење, него страх и неповјерење. Само усташени и међусобно неповјерљиви ни око чега се не могу договорити, данас за сутра и прекосутра, већ се увијек изнова договарају данас за данас (и успут једни другима приговарају за оно јуче). БиХ по њима није заједница, него неко имагинарно договаралиште и договорно утврђени инструментариј за заштиту посебних интереса, култура, економија и сл. Парцијалне калкулације и понашања неких политичара најближа су, можда није примјерена ријеч, „политичком лешинарству“, таквим односом не пилимо само грану на којој сједимо него поткопавамо и стабло. Принудно наметање критерија заједништва- економског, политичког, културног и сваког

другог у БиХ поткопава његове темеље, а исто тако одрицање од њега завршава у овој или оној варијанти национализма, подјела и сепаратизма. Градња и разградња заједнице није спонтани процес, већ је и то дјело људи, манифестације њихове властите изграђености, њихова искуства, културе и свијести. Када се заједничко, а БиХ би требала бити заједничка, не мисли и не доживљава као нераздвојни дио нашега, као могућност нашега и мојега, већ као „страно тијело“ у властитоме, као нешто туђе чему треба принијети жртву у одрицању од властитога, онда трпе и страдавају и заједничко и посебно. 1 Логично је поставити питање зашто БиХ не функционише, зашто доминирају логике посебности. Пренаглашавање националног, превага парцијалнога и посебнога што је утемељено и у Дејтонском-мировном споразуму доминантно је обиљежје политичког и правног система у БиХ, те образаца и стилова понашања политичких елита. Ни стољетно искуство заједничког живота не помаже да „свијест против“ против „туђега“ а за „властито“ остаје доминирајућим обликом политичке свијести, политичке културе и образаца и стилова понашања политичких елита. Историја националних држава готово без изузетка, показује тенденције хомогенизације, централизације и етатизације. Страни сунагосподари стољећима раздвајали и супротстављали једне другима, па смо се ваљда на те диобе навикнули и прихватили као своју судбину. Као да тај историјски усуд држимо врлином и настављамо свађе и раздвајања. Резолутно, искључиво позивање на националну државу и национални суверенитет не треба грађанима, већ политичкој бирократији за легитимисање своје моћи посредовања. Грађанима не треба ни национална, ни бирократска већ њихова властита држава- треба им демократска, правна, модерна држава. Међутим, посљедица

1 Koliko je zajedništva u obrazovnim programima u BiH neka ilustrira primjer u udžbenicima istoj jeziku i sl.

минулог рата у БиХ је, између осталог занемаривање народног суверенитета као традиционално демократског начела конституције и вршења власти, а фаворизује се начело националног суверенитета. Нашу политичку свијест морамо држати стално будном имајући у виду историјска, ратна искуства и сукобљавања народа на просторима БиХ. Тезе о БиХ као чувару и гаранту националних суверенитета у бити су грађанске и националистичке. Њихови протагонисти не виде нити унутар националну, нити социјалну диференцијацију, а нити могућност међунационалне заједнице. БиХ за њих није заједница него само инструмент за осигурање и одржање посебних националних индивидуалитета. У садашњем тренутку и стању БиХ могу једино егзистирати неки облици договарања и погађања националних техно-политичких олигархија. За политичаре у БиХ нација је „материјал“ на којем они раде и којим граде своју позицију. Комплетирање националних суверенитета у којима народ није хегемон, законито прозивио националне политократије, а народ у БиХ гура на колосијек националног организовања и дјеловања. Принцип националног паритета у БиХ узима све више маха и простора радном и демократском принципу. Упитна је кадровска политика. Расте број каријериста који рачунају на етничке и друге квоте, преузимају политику као другу или прву професију. Национално је, и по својој генези и по своме карактеру, везано уз грађанско, па је свако заговарање и преферирање националнога знака рестаурације (или успоставе грађанског односа). Носиоци националног суверенитета (чешће одабрани него изабрани) надомјештају носиоце органског легитимитета. Национализам је у БиХ интеграцијска идеологија за читав склоп идеја и настајања. Без одлучујућег друштвеног ауторитета грађана народу треба вођа, а вођи треба народ и држава. Конституција система у Босни и Херцеговини подстиче процес

хомогенизације и етатизације националног (ентитетског) интереса. Инвестициоманија је била и остала нераздвојна пратиља аутакије. Национални су лидери тако градили себи споменике (показало се од лошег материјала, чије поријекло и структуру овдје из пукe пристојности нећемо спомињати). Национална је економија у условима БиХ „економија феуда“ то, поред осталог, значи да је она и друго име за политички диригирану економију, за политичко окивање економије и економских законитости, како би се малим, али сигурним дозама хранила провинцијска воља за моћ и како би се избегавао ризик што га евентуално може произвести „пуштање с ланца“ тржишних механизма. Једино интересима БиХ и локалних техно-бирократија одговарају аутаркичне привредне структуре и различити облици затварања. То су они оквири до којих досеже њихова контрола и њихова моћ посредовања. Чак и оне привредне системе који су економско и технолошки недјељиви (саобраћај, енергија, телекомуникације), ми смо успјели разбити и раздијелити. Разговор о нашим националним економија мора поново у дискусију вратити питање: што је то БиХ? Научне су институције, неријетко упрегнуте у кола парцијалних интереса, а научни радници дају „научни и стручну подлогу“ већ унапријед зготовљеним политичким одлукама. Истина, у нас има и моћних и самовољних, али нема таквог моћника ни самовољника који би на себе преузео одговорност за големе инвестиције без одговарајућих научних и стручних подлога и експертиза.

Узроци интеграције и дезинтеграције Босне и Херцеговине су прије свега политички, а политика у БиХ је драма... Драму треба ријешавати, а не играти по химни... „хајде да заборавимо на сутра.“

Проф.др Душко ВЕЈНОВИЋ

Књиге-подсјећање

Отаџбина „цела планета“

(Андреј Врањеш: „Са друге стране сна“, „Прометеј“, Нови Сад)

„Поезијо, хвала ти што могу да сањам друго лице мог живота“, записао је болни песник Паун Петронијевић (1936–1962). Сан би често из свакодневног додира узео по нешто, приподобно се сањару који мора тежити животу са његове друге стране. Али, сан није игра. Он је пре опомена,

свест, генетски и физиолошки архетип сањара. Е, сад, постоје и они који будни, и доста реалније од других, сањају. То су песници који баш залудног сна немају. То што будан сања и шта (би да) види „Са друге стране сна“, Андреја Врањеш исписује кроз „бистрину оштроумног поретка смислених

речи у сложеној напорној стваралачкој радњи песниковог духа и талента, активној и сновидној изградњи песничких слика“ (др Милован Гочманац).

Књигу отвара циклус „Слике светлости“, песничке светлости, као аксиом сунчеве светлости („Сунца мала“), која зрачи из очију отворених али и склопљених („Неруда живи“). Но смислена суштина Врањешевог певања јесте у очувању светлости, да не мине, по њему светлост нестане ако се „потроше времена“. Светлост мора да узврати онај ко је прима у складу са принципима њеног бића и тако се одржава позитивна енергија личне подсвести. Светлост је извор, завичај где песник чита „поезију борова и јела“, жене што у „израчу сунца/пољупце у осмеху крије“, али и све оно што је „упловило у луку ока“ кроз тренутни доживљај, потом у памћење. Гламоч је један од српских топонима који невероватно снажно привлаче родословне емоције, кроз посвету брату Игору, али Гламоч је и брат наде и дозивар са огњишта: „врати се у снове“, макар. И без те снаге данас, није могуће материјализовати сопствене духовне слике јер, нико не би смео да се одрекне „љубави врхова“. Песник зна да му је отаџбина „цела планета“, али нема свугде слободе ни смирења, а не може га ни бити ако дух видеда и узвратне светлости сав свет не носи у себи. Без светлости сва потрага за слободом је узалудна. Отуда песничка порука са „екватора срца“, указује да доброту треба тражити „близу ризнице универзума“. Из те ризнице Врањеш баштини доброту и љубав и настоји да се међу људима не смеђују стално добро и зло већ да „уместо светлости,/ сија доброта.“

Миљан ДЕСПОТОВИЋ

То је природни наставак, то је истинитост коју треба вратити људским мислима и чињењу да би доживели Марфијев склад;“ здравље, мир и обиље“, да би живели у љубави. То је могуће ако се свесно и подсвесно у људима нађе на путевима светлости, ако из тог менталног склопа избаци помисао на насиље и покораване, на рат. Људи су створени од љубави а не од смрти, они то знају али опет има оних који не умеју да ускоче у око љубави. „Људи не би знали за љубав да се нису осведочили у такве случајеве љубави према себи, мање важно чије: мајке, оца, брата, сестре, пријатеља, неког непознатог или самог Бога. Или: људи не би знали за Добро да га нису, макар само неколико пута у животу, огледно доживели (опет, свеједно чијим делањем, често од некога од кога смо најмање очекивали)(Јерорић). Песничко Сунце Андреја Вранеша „обасја сан,/топлина пробуди љубав“. И кад нам се чини да је правде мање но икад, наш песник припада оној групи посвећених мислилаца који као „праведници сведоче о истинитости њеног постојања“, (др Владета Јеротић) он то сведочи и верује светлим речима које имају своје принчеве у којима не умиру људи. У њим се смрт обретне у живот и заувек доживи пораз.

Принц речи, Бранко Миљковић (1934–1961) припада светлости песничког сунца које је било, у свом појављивању, и остало „свакога дана ново“. Миљковић је страдао од мрачне безсветлосне руке, али поезија није, она је продужени пламен Хераклитске ватре са свим Јунговским елементима: мишљењем, осећањем, чувствувањем и интуицијом“.

„Тапије слободе“ (други циклус) чува поезија и ако све друго заћути а поезија не проговори биће то „камени бол“ због „клетве и заклетве“ коју ваља реториком песме испуњавати како то чини Андреја Врањеш. Он записује „понижаване године“ и подсећа

КРОЗ СВЕТЛОСТ

(песнику М. Деспотовићу)

У песнику небо,
бескрај мисли што временом лута,
у њему се две истине среле,
једна разум,
љубав преко пута.

СЛОБОДНИ ТУГОМ

Умирала слободни тугом,
животе правдали надама,
плакали сузама кладама,
децу силну од Бога измолили,
да се сретнемо,
ћутањем би се препознали.

Миран лепотом изнад завијутка реке,
прича причу,откопчава тајну,
још једне кржаве бајке као светлост тајну.

ЗАВИЧАЈ

Како отићи тамо где живот ћути,
никога драгог да исповеда немир,
како с очима од светла бити слеп,
опростити тугу за цео један свемир.

на свету земљу која је „поплочана свецима“, онима који нису ништа рекли, а рекли су све. Слобода је зачета као клица у човеку зато су за њу „волећи страдали наши преци“ и како заборавити песме о страдањима које нам, често, памте само заборављене гусле. Оне „јаучу, никад страсније/ опет у болу, све гласније“. Вечно живе душе још нас опомињу на „анатомију бола“, без које се не може разумети слобода, она је најскупља реч у нашем страдалном народу. Жртве су најчешће страдале од генетске разбраће, чији је код склоњен и „оплемењен“ злом, до одљудности. Прво Бог је говорио „не руку на брата“. „Јаме су споменици ужаса/ та срамна људска школа,/ исповедаонице туге,/ анатомија бола.“

Књигу затвара циклус „Најтежи тегови“ у коме је Андреја Вранеш покушао да оптужи и одбрани све оно чему се погрешно суди, а судимо напречац: „Шта год да чине,/ судити им не треба,/ руке су

ПЕЈСАЖИ

Пролазе мутни мислима,
с њима и Ђедова кућа камена,
туга судбину оплела,
од сивог времена пепела.

Тање сећања сусрета веселих,
куда да кренем кад нема друмова,
потрошле се ватре радосне,
угасила Сунца југова.

Андреј Ђ.ВРАЊЕШ

О аутору

Андреј Ђ. Врањеш (Ливно 1963.) Студирао права у Сарајеву, до сада објавио три збирке поезије „НА ОБАЛИ СРЦА“ (Беокига 2015.god.) „СА ДРУГЕ СТРАНЕ СНА“ (Прометеј 2016.god.) „СУНЦОКРЕТ КОЈИ ЈЕ ВОЛЕО ЗВЕЗДЕ“ (Прометеј 2017.god.) Објављивао у еминентним часописима и новинама за књижевност. Радни век провео у библиотекарској струци, бавио се радио новинарством, члан је Удружења књижевника Србије. Живи и ствара у Сремској Митровици.

понизне слуге мозга“. Ако знамо да подсвест стреми животу одакле наказна људска свест? Није ли је то човек толико заглибио у сопствени грех да страхује и од истине? „Подсвест је у непрестаном додиру са бесконачним животом и бескрајном мудрошћу и њене су тежње и акције увек усмерене ка животу. Из подсвести све извиру визије и надахнућа за бољи, успешнији, значајан живот.“⁸ И откуда ~овеку право да оспорава нагоне и идеје здраве подсвести?! „Замрачио се видик“, каже песник и опомиње док није касно: „Човече, стани!/ Видиш, све се не види.“

Песници јесу првосвештеници и човек се мора вратити светој речи и животу у коме су од тескоба довољне ненасилне судбине. У коначном, вага тачног времена показује да, закључује Врањеш: „Неки умиру пре смрти/ неки и мртви живе. У том сагласју је поетика овог даровитог песника кога краси „исконски жуд да се свет преобрази“.

Милијан ДЕСПОТОВИЋ

MOJE SJEĆANJE NA PJESNIKA MILORADA CUMBO IZ JAJCA

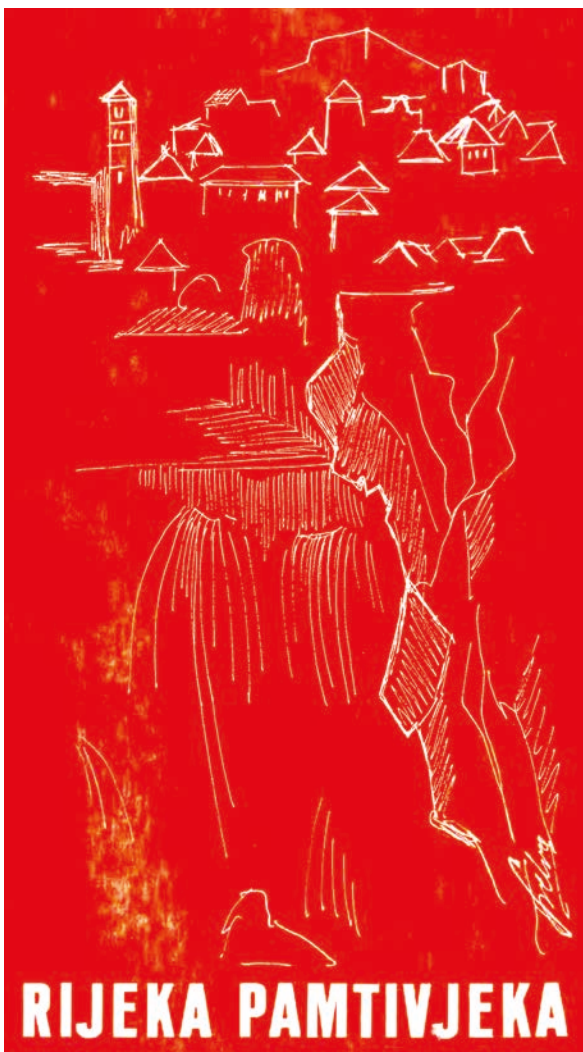
Kada me je prije nekoliko mjeseci kontaktirao Nenad Cumbo, sin poznatog jajačkog pjesnika Milorada Cumbo, i pitao da li bih mu pomogao oko odabira pjesama koje je njegov otac za života napisao, bio sam iznenađen i pomalo zatečen, jer nisam znao da te pjesme uopšte postoje. Osim toga, situaciju je dodatno usložnila činjenica da pjesnik više nije živ, odnosno da se

u konkretnom slučaju radi o većem broju nepotpisanih pjesama. No, i pored toga, bez imalo razmišljanja sam pristao. Međutim, kada je naš razgovor završen postao sam svjestan težine i ozbiljnosti povjerenog mi zadatka, jer nije jednostavno nakon gotovo 30-ak godina realizovati ovako nešto i da budeš potpuno siguran u ono što odabereš. S druge strane, nametala se jedna moralna

i ljudska dilema: šta ako odbijem Cumbinog sina? Da li će me poznati jajački pjesnik i boem, Milorad Cumbo, kada i sam jednoga dana odem gore, sresti u prolazu i na sebi svojstven način priupitati:

„Kolega, zar si me i ti zaboravio? Šta ćeš, život je takav“...

Zbog svega narečenog, prihvatio sam se nimalo laganog i odgovornog zadatka, jer je od četrdeset otkucanih i nepotpisanih pjesama, koje su podijeljene u tri ciklusa („RUBOM SVJETLOSTI“, „VODENICE SVJETLOSTI“ i „ŽENA IZ PJESME“), trebalo precizno odrediti koje pjesme je napisao Šemsudin Hatibović-Jajčanin, odnosno Milorad Cumbo. U pitanju su dva velika pjesnika iz Jajca, koji po mom mišljenju spadaju u sami vrh savremenog bosansko-hercegovačkog pjesništva. Odgovorno tvrdim da su oba pjesnika za svoga relativno kratkoga života, sasvim sigurno, prevazišli lokalne, ili regionalne okvire. Da je bilo malo više sreće, razumijevanja i podrške nadležnih iz vremena kada su ovi jajački pjesnici bili u naponu svoga stvaralaštva, ubijeden sam da bi neke njihove pjesme ušle u antologije savremene bosansko-hercegovačke poezije XX vijeka, jer su to po svom kvalitetu zaslužile. Jedna ovakva tvrdnja ima uporište u spoznaji da poezija Šemsudina Hatibović-Jajčanina obiluje veoma bogatim fondom riječi, a u njegovim stihovima veoma često se uočavaju slike prirode, ljubavi, žene, rađanja, života, smrti, krvi, bolesti, djetinjstva, ali je, s vremena na vrijeme, znao napisati prekrasne minijature sa filozofskim opservacijama na sve što nas okružuje, kao obične smrtnike, ili ljubitelje pjesništva. Na drugoj, pak, strani, Milorad Cumbo je bio u određenim vremenskim periodima svoga pjesništva veoma škrt na riječima, ali beskrajno bogat

u porukama koje su njegove pjesme nosile i ostavile nama i budućim generacijama u amanet i nauk kako kratka pjesma može biti neizmjerljivo lijepa po svojoj formi. Blago rečeno, svaka takva minijatura predstavlja svojevrsni biser izvučen iz školjke savremenog pjesništva i nesebično poklonjen nama koji smo ga poznavali, družili se s njim i ostavljali svoje pečate na kapijama jajačkog pjesništva. Slobodno mogu reći da je Cumbo velemajstor minijature, koji hirurški precizno opisuje život i stvari oko sebe, a neki njegovi stihovi iz zajedničke zbirke jajačkih pjesnika pod nazivom „Rijeka pamtivjeka“ su vrhunac takvog pisanja savremene poezije. Po mom ličnom mišljenju, niko nikada do sada nije napisao tako dobre poetske minijature o kulturno-istorijskim spomenicima grada Jajca kao ovaj pjesnik. Ovdje, svakako, treba imati na umu nepobitnu činjenicu da su neke pjesme Šemsudina Hatibovića-Jajčanina i Milorada Cumbe veoma slične po svojoj formi, vremenu nastajanja, stilu pjesničkog izražavanja, odabiru poetskih tema, spominjanju istih, ili sličnih riječi (oči, žena, duša, staza, sunce, mjesec, voda, šuma, zvijezda, put, život, smrt, vino...), što je, sasvim sigurno, rezultat njihovog višegodišnjeg druženja, zajedničke i studiozne analize svojih, ali i pjesama drugih pjesnika iz Jajca, međusobnog uvažavanja bez ikakvih ograničenja u vremenu i prostoru u kojem su živjeli i radili, ali i boemskog načina života, koji je u određenim životnim razdobljima bio zajednički imenitelj za oba pjesnika iz grada na obalama Plive i Vrbasa.

Nepotpisane pjesme sam pročitao više puta, te s obzirom na činjenicu da sam dugi niz godina poznao oba pjesnika, veoma često družio se s njima, učestvovao u gotovo svim aktivnostima Književnog kluba „Zranci“ Jajce, nakon čega sam došao do zaključka, koji je 99% tačan, da je autor ciklusa pjesama pod nazivom „RUBOM SVJETLOSTI“, Šemsudin Hatibović-Jajčanin, dok je Milorad Cumbo napisao pjesme u ciklusu pod nazivom: „VODENICE SVJETLOSTI“. Treći ciklus pjesama

„ŽENA IZ PJESME“, zajednički su napisali oba pjesnika, koji, nažalost, više nisu među živima, što je dodatno povećavalo moju odgovornost u svemu ovome. Jer, kako podijeliti dvije jajačke vertikale savremenog pjesništva, a da pri tome nehotice ne pogriješiš? Kako jednoga dana, kada i ja budem gore sa njima dvojicom, iste pogledati oči u oči i kazati im:

„Izvini jarane, pogriješio sam... Nije namjerno, majke mi“...

To pitanje mi je bilo poput omče iznad glave: kada sam odabirao pjesme, kao da sam na javi razgovarao s njima, ali u odvojenim sobama. Prvo bih razgovarao sa Miloradom, a onda sa Šemsudinom, pa kada bi mi i oni zajedno u jedan glas potvrdili

da sam u pravu, suhom olovkom sam ispod određenih pjesama upisivao Šemso, ili Cumbo. Zato sam i ostavio onaj procent vjerovatnoće od 99%, za svaki slučaj ako mi se negdje potkrala slučajna (po)greška. U konkretnom slučaju radi se o pjesmama koje su autori sami odabrali za zajedničku zbirku pjesama, koja je, ranih osamdesetih godina prošlog vijeka trebala biti odštampana. Dogovor je bio da se svake godine izda po jedna zajednička zbirka pjesama članova Književnog kluba „Zranci“ Jajce.

Budući da su njih dvojica, pored još nekoliko zaljubljenika u poeziju, bili osnivači navedenog Kluba, sasvim je normalno bilo da prvi budu zastupljeni kroz zajedničku zbirku

MILORAD CUMBO

VODENICE SVJETLOSTI

svojih stihova. Poslije Šemsudina i Milorada, sljedeću zbirku pjesama trebali smo izdati ja i Muradif Lončar, i tako redom dok se svi članovi Kluba ne bi predstavili javnosti. Međutim, zbog raznih okolnosti, osim dobre ideje, ovaj dobro zamišljeni projekat nikada nije zaživio, tačnije nije odštampana ni jedna stih-zbirka, a materijala je bilo na pretek. Šteta...

Velikog jajačkog pjesnika Milorada Cumbu upoznao sam davne 1974. godine, kada sam išao u prvi razred Trgovačke škole u Jajcu. On je tada već radio kao trgovac u prodavnici koju su svi Jajčani poznavali po nazivu „Željezara“. Jedne prilike kroz razgovor s njim sam saznao da se bavi pisanjem poezije, te da je član Književnog kluba „Zraci“ u Jajcu. Istome sam rekao da i ja pomalo pišem pjesme, ali da su to više dječiji stihovi, nakon čega me je Milorad pogledao i rekao: „Ideš sa mnom na prvi sastanak Kluba. Spremi nekoliko svojih pjesama“.

Kako je rekao, tako je i bilo. Nedugo nakon našeg razgovora, Milorad me je obavijestio da će tada i tada u prostorijama Doma kulture biti održan sastanak članova Književnog kluba „Zraci“ Jajce. Otišao sam na svoj prvi sastanak jajačkih pjesnika i od tada, uz jednu višegodišnju pauzu, traje moje druženje sa stihovima. Ovdje bez imalo sujete, s dužnim pijetom prema obojici, ističem činjenicu da su Milorad Cumbo i Šemsudin Hatibović-Jajčanin bili prvi pjesnici koji su me uputili u magični svijet slova i riječi. Iako stariji i iskusniji, odnosno već afirmisani pjesnici prihvatili su me kao ravnopravnog člana Kluba, analizirali moje pjesme, davali neophodne savjete i sugestije, te me usmjeravali na pjesnike čiju poeziju bih, obavezno, trebao pročitati. Prihvatio sam njihove savjete i do danas se nisam pokajao. Naprotiv, to mi je pomoglo u traganju za vlastitim stilom pisanja poezije.

Članovi Književnog kluba „Zraci“ Jajce su učestvovali na gotovo svim značajnijim manifestacijama kulture u Jajcu, ali i šire. Vrhunac jednog

takvog priznanja bila je pozivnica da učestvujemo u završnom dijelu „Pjesničke štafete Jugoslavije“ u Beogradu.

Malo je književnih klubova na prostorima bivše Jugoslavije koji se mogu pohvaliti da su pozvani na ovu manifestaciju. Osim tog događaja, duboko mi se u sjećanje urezao nastup jajačkih pjesnika na manifestaciji „Majski dani kulture“ u Ključu. Bilo nas je negdje desetak. Kada je došao red na Milorada Cumbu, on je laganim koracima izašao na binu, a pratio ga je žamor publike iz sale. Uzevši mikrofon, on im se mrtav-hladan obratio sljedećim riječima:

„Ja sam Milorad Cumbo, pjesnik iz Jajca, koji je sasvim slučajno i ne svojom voljom rođen ovdje, u Ključu. Pošto sam primijetio da vas poezija ne zanima, molim sve koji ne žele slušati naše pjesme da napuste salu“...

Nastala je jedna neočekivana situacija. Svi su bili zatečeni: i publika koja je bila u polumraku, i mi pjesnici, osvjetljeni na bini. U sali je vladala grobna tišina, a Milorad je, kao da se ništa ne dešava lagano šetao po bini. Publika je zanijemila od iznenađenja. Samo su se čule metalne pločice sa Miloradovih cipela, koje su sa svakim njegovim korakom, poput pucnja odzvanjale o teški pod na bini. Sjećam se, kao danas, na sebi je, tom prilikom imao bijelu košulju, crne hlače i crne cipele. Nakon nekih tridesetak sekundi, koje su se otegle u nedogled, Milorad je nonšalantno uzeo mikrofon, zahvalio se publici koja nije napustila salu i odrecitovao svoju pjesmu koju je pripremio za ovu manifestaciju. Uslijedio je gromoglasan aplauz, a oduševljena publika je tražila da im odrecituje još koju svoju pjesmu, što je on i prihvatio. I ovaj detalj govori o kakvoj se ličnosti i pjesničkoj veličini radi. Kroz dugogodišnje bavljenje poezijom i brojne nastupe nisam doživio nešto ovako, niti sam čuo da je neki pjesnik slično postupio. Ovdje moram napomenuti činjenicu da je Milorad Cumbo svoje pjesme prije svakog nastupa naučio i govorio napamet. Ne sjećam se da je ikada

kazivao svoje pjesme koje su bile otkucane. Sve je bilo iz glave, a poeziju je govorio na sebi svojstven način: čisto i gramatički potpuno tačno, lagano i dostojanstveno, sa posebnim stilom i uživanjem. Slušajući ga kako govori svoju poeziju, imao sam utisak da to radi sa posebnim merakom i ćeifom, onako kada se natenane u Bosni vijekovima pije prva jutarnja kafa, uz obavezni rahatlokum, a nakon toga zapali cigareta.

Osim što je bio vrhunski pjesnik, Milorad Cumbo je imao urođeni dar za matematiku, pa otuda nije ni čudno što su njegove pjesničke minijature bile tako precizno određene, kao da ih je pisao matematičar, a ne pjesnik iz „grada kamena, svjetlosti i vode“, kako su mnogi hodoljupci opisivali Jajce. Sjećam se da je kao poslovođa određenih prodavnica PPRO „Trgocentar“, OOUR „Razvitak“ u Jajcu nakon izvršenog popisa robe donosio svoje popisne liste, koje je sve ručno obračunavao, jer nije koristio digitron. Stanja na njegovim listama su bile tačna „u paru“, a članovi popisnih komisija su i pored digitrona, ponekad morali ispravljati stanje i prihvatiti vrijednost robe koju je Milorad ručno izračunao.

Jedne prilike sam bio predsjednik popisne komisije u prodavnici gdje je Milorad Cumbo bio šef. Kada je sutradan došao u moju kancelariju da sravnimo liste, njegovo stanje je bilo tačno, što se ono kaže „u mikron“. Već sam znao da je ručno množio količinu sa cijenom robe, a zatim to sve, opet ručno, i sabirao, bez greške u konačnom rezultatu. Kada sam ga, više iz šale, nego ozbiljno upitao što ne koristi digitron, kratko mi je odgovorio:

„Ne treba mi. Zatupljuje mozak“.

Koliko se sada mogu sjetiti, Milorad Cumbo je svoje stihove objavljivao u najpoznatijim književnim glasilima bivše države. Za svoju poeziju više puta je nagrađivan. Dobitnik je i nagrade Republičkog odbora SUBNOR-a Sarajevo u kategoriji mladih pjesnika BiH do 27 godina starosti, a na temu revolucionarne poezije.

I ovaj podatak jasno pokazuje o kakvom se pjesniku radi, jer su u Odboru za dodjelu ove značajne pjesničke nagrade sjedili eminentni stvaraoci bosansko-hercegovačke književnosti iz tog vremena.

Moja druženja sa Miloradom Cumbom rezultirala su time da je on od moje poezije, u drugoj polovini osamdesetih godina prošloga vijeka, odabrao oko šezdeset pjesama, koje je razvrstao u tri ciklusa. Radilo se o pripremi moje prve samostalne zbirke pjesama, kojoj je Milorad dao naziv: „NA BIJELOJ PODLOZI“. Na druženju u hotelu „Turist“ poslije

jednih „Večeri revolucionarne poezije“ u Jajcu, imao sam čast dva dana razgovarati sa velikim pjesnikom Duškom Trifunovićem. Tom prilikom sam mu kazao da namjeravam izdati svoju prvu samostalnu zbirku pjesama, a da je Milorad Cumbo već izvršio odabir pjesama, na što mi je Duško, kao iz topa, kazao:

„Ako je Cumbo izvršio odabir, ja ću ti napisati recenziju“.

Ovo samo po sebi pokazuje koliko je neprevaziđeni Duško cijenio i pratio pjesnički opus Milorada Cumbe. Nažalost, zbirku

nisam izdao, jer je ratno ludilo u BiH poremetilo sve naše planove, želje, ideje, nadanja... Moje pjesme, a bilo ih je preko 1200, su ostale i uništene u Jajcu 1992. godine. Zbog toga nisam pisao sve do unazad nekoliko godina.

Pošto je Milorad Cumbo bio neraskidivo vezan za Jajce i jajačke ljepote, mada je ... „sasvim slučajno i ne svojom voljom rođen u Ključu“..., za ovu njegovu zbirku, koja izlazi posthumno, prilažem svoj skromni doprinos: „PJESMA O JAJCU“.

Jajce, april 2019. godine

Džemal SEFER

КУЛА

Пјесн камну
бијелу кулу походи

велико дијете
пред великом тајном

капије куле отвара
да незнаним одајама
мамни врх досегне

неки други ваздух

ЈАЈЦЕ

Моћни сликари загубили боје
пјесници ћуте љепоте стиха
– невиност дивна
спокојност тиха

преко надахнућа ко градина трајна
зидана жељом – мисао ми тиха

ИСКАЗАНА МИ НОЋ СУДБИНЕ
И НЕПРЕСУШНЕ ВОДЕ НА
ЗДЕНЦУ СЛОБОДЕ

КАПИЈЕ

На једном путу
хода у тренутку

улази шкрти

као риме историје
као сестре двије

живота и смрти

ТВРЂАВА

Силно умијеће из страха
симбол људског размаха

презиме прадједова

МЕДВЈЕД КУЛА

Димњак земље пламене
кичма капије стамене

прстен за незване свате

само још једна врла глава
вјечну зиму распртава

походом на те

КРАЉЕВ ГРОБ

Једна клупа покрај пута
кад ми пјесма гдје залута

да се одмори

не љути се сјенко - себе
вјечно негдје изнад тебе

камен говори

КАТАКОМБЕ

Срс таме у утроби камена
крлетка земље – неиспакана

вјечно спуштена вјећа

ланцима искона повезана
ту нешто се из незнања

прикрада иза леђа

ТОРАЊ ЦРКВЕ СВЕТЕ МАРИЈЕ

Гнијездо од камена – неимара
у свит магле и наручју торњара

ухо од звоника

под струком ти од најезда
упостелење звијезда

и кости љубавника

САХАТ-КУЛА

данас си распуштеница

седмо те небо одзвања
и још те само сања

пар гуштера са лица

ВАРОШНИЦЕ

Варош сложних душа и тијела
грешно ушће невиних врела

црни сунцокрет

кога ти нишан скрива
оном би мало коприва

прерано тијесан свијет

ХРАМ БОГА МИТРАСА

Кућа небеског даха
и небо земаљског праха

лађа која нас броди

са стијене змија ти чека
ореол мога вијека

да немоћи нам сроди

ФРАЊЕВАЧКИ САМОСТАН

Календар за оба свијета
игра без покрета

глед у идиому

врх ти се таласа
у срчи дном Врбаса

падаш у васиону

Милорад ЦУМБО

Зборници

БИСЕРЈЕ РАСУТО У СТИХОВЕ

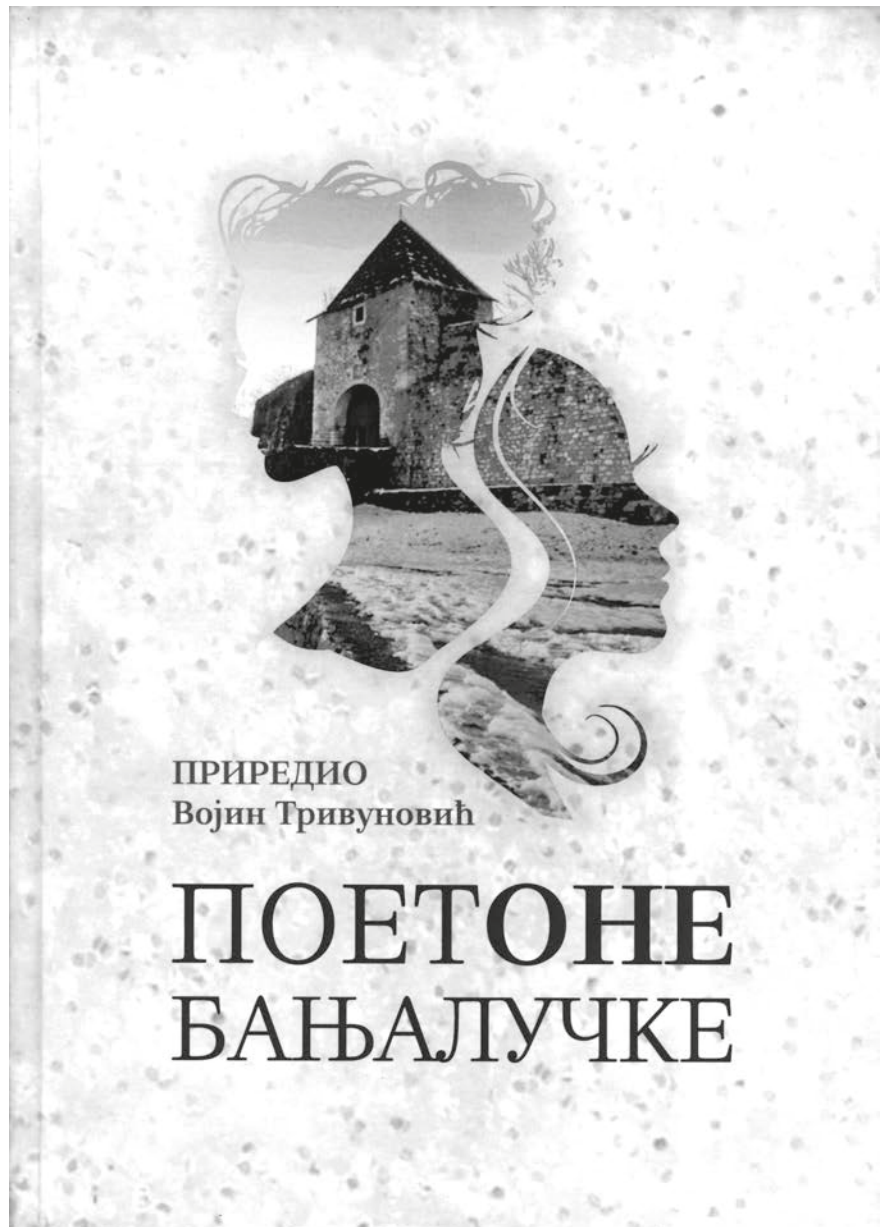
(Војин Тривуновић, приређивач: „Поет Оне Бањалучанке“, Мини – антологија, „Друштво књижевних стваралаца“ и „Тривунија“, Бања Лука, Република Српска, 2019.)

Епоха у којој живимо доноси нове изазове из дана у дан, године у годину, деценије у деценију, века у век... Време у коме живимо је благословљено, ради једноставности комуникације, те, са друге стране, због неумереног развоја и пољуљаних моралних вредности друштва и система у коме живимо, што води заједнице ка самој провалији. Сведоци смо страдавања српског народа у последњем одбрамбеном рату у Хрватској те БиХ, невиђене отимачине српске земље и злочина у души коју зовемо: наше Косово и Метохија, брисања из држављанства у Словенији, негације српства у Црној Гори, тегоба будућег чланства Републике Северне Македоније у НАТО и, успешне творевине, постДејтонске консолидације у Републици Српској – на свом и у свом!

Један од најбољих облика отпора свим забрињавајућим трендовима је писање поезије, српским језиком. Одупирање поделама на демократе и диктаторе, у стању је спречити једино племенита мисија њеног величанства Песме, у складу са заумом Лотреамон – Миљковића: „Поезију ће сви писати“.

Књижевни горостас Војин Тривуновић који много подсећа на једног од највећих, српских Песника Петра II Петровића Његоша, реализује идеју да приреди рукопис у

који је уврстио 14 песникиња различитих животних доба и поЕтика, као што је то Његош урадио у чувеној антологији „Огледало српско“. Нећемо погрешити ако избор назовемо: „зборником“, новом поетском синтезом или мини – антологијом, ради квалитета и разноврсности коју нам нуде оне бањалУЧАнке: Се-

лена Берић, Славојка Божић, Неда Гаврић, Јелена Глишић, Сава Гуслов Марчета, Слободанка Ђукановић, Недељка Ђукић Боројевић, Марија Ђурић, Драгана Пашић, Стевка Козић Прерадовић, Љиљана Мачкић, Грозда Регодић, Оливера Станковић и Милица Пашић. Оне - једна са другом, оне - једна поред друге и оне - једна уз другу, тако да наликују огрлице са бисерима идентичне величине и Лепоте. Отчитавајући поетске наслове и текстове, приметих спомињање ове, и пресудно битне речи – Мајка, као лајтмотиве. Бог је Својом Вољом привилеговао жене које постану Мајке на тај начин да, од стотину Љубави, спушта једну са свог Престоља на земљу и поверава Мајци, а осталих 99 задржава за Себе до Судњег дана. Отуда је жени, од стварања иманентно рађање! А бесмислена је и догматска осуда ПраМајке Еве за грех са јабуком у Рају, или оне приче о „Јосифу и његовој браћи“...

У новим односима веза и партнера, јавља се хуманизам посвајања деце страдалих родитеља у борби за слободу отаџбине, учесталим саобраћајним несрећама или другим катаклизмама, јер и оне имају право на Живот. Светице су и жене - мајке које изгубе живот на рођењу новог живота! Рађањем беба, жене доносе на свет све нас (и овде присутне вечерас!), своје најлепше Песме и Поеме, које, онда, у времену и простору, шаљу у свет да се поудају и пожене. Са основном поруком, завештањем: „Дете моје, вра-

ти се кући и без главе на раменима, али без образа никада!“

Вреднота поетских беседа је разуђена и презентирана од младеначких, споменарских, бунтарских, ларпурлартистичких до збиља маестрално изведених стихова у којима се захваљује потомству које беше дало највредније – животе за слободу и могућност да се у том миљеу пева. Сузе - бисери српских Марија допринеле су ОПСТАНКУ српског народа на овим просторима и у овој „долини суза“, упркос толиким насртајима на његову светлу историју, часну културу: књижевност писану српским језиком! Наравно, заступљени су поетски текстови од ефектних, лирских минијатура до врхунских поема. Неовисно о дужини: дистиху, терцини, катрену или пак слободном стиху, рими, песме су огледало срца уврштених ауторки. Њихов дух пројцира књижевноуметничке творевине које су рефлексивна конкретна стварности, понекад, (предела) фикционалног. У њима се називу елементи конкретне и сликовите, хуманизма и синкретизма.

Морао се учинити напор да свака од ауторки зарони у себе или прхне попут птице под небеску плавет како би на светлост Сунца изнеле и на длановима понудиле најнежнији и загонетни део свога бића. У облику бисерја разасутог у стихове мини-антологијом. А, судбина бисерја није да лежи скривена у шкољкама, патећи, на дну дна океана (и) људских душа, него да се покаже оку зачудна Лепота и

лековитост честице прашице. Оне, која „нажуљавањем“ обликује савршенство перли - непоновљивог самостварања у Природи. „Поет оне БањаЛУЧАНке“ Војина Тривуновића, егземплар су да, у овом резидууму света, и књижевне интенције 14 ауторки заслужују да буду обасјане лепом светлошћу наше звезде Сунца, у млечном путу, и милијарди звезда које су ЛУЧЕ у мрачном и студеном космосу; читају се и буду вољене као наше поштоване госпође: Мајке, сестре, кћерке, пријатељице и колегинице...

Наслов књиге или мини-антологије вишеслојан је, многодимнзионалан и његова значења меандрирају, тако да се може читати на више начина. ПОЕТ ОНЕ (поетесе, песникиње) Бањалучанке, са нагласком на ОНЕ (ОДАБРАНЕ)! Наслов је аутентичан и ствар је песничке слободе и памети, а сличног нема ни на једној књизи у целој историји наше књижевности или ове савремене. И како год је чувени Петар II Петровић Његош за наслов своје антологије одабрао „Огледало Српско“, тако је и Војин Тривуновић успео у настојању да читаоце изненади и обрадује својим! У наслову су сакупљене све оне које су рођене или живе на подручју топонима Бања Лука, све оне које су одабране у јединствену књигу, и све које су Песникиње!!! Убеђен сам да ће песникиње бити оне које ће бити ЛУЧА у граду Бања Лука, Републици Српској и регији...

Сенахид НЕЗИРОВИЋ

Књиге

ЈУНАК СА РОМАНИЈЕ

(Приказ романа “ПЛАМЕН ВЈЕЧНЕ СРЕЋЕ”
 Милана Ј. Џиде, (ART/PRINT, 2019))

Полако и са уживањем прочитала сам најновију књигу бившег радног колеге из Дјечијег позоришта РС, а ријеч је о роману првенцу: “Пламен вјечне среће” Милана Џиде, глумца по занимању, исприповједаног по унапријед доброно осмишљеној,

на први поглед, рекло би се, чак наивној фабули која траје и тече природним и спонтаним током кроз разне крајеве и мјеста бивше нам земље које више нема, са актерима власти које јесмо и нисмо познавали, али и изван ње...

**ПЛАМЕН
 ВЈЕЧНЕ
 СРЕЋЕ**

Милан Ј. Џида

Јасном кратком реченицом, у 17. поглавља, на свега стотињак страница чији је главни јунак, обичан необразован наш човјек са Романије, локалитет: Омар – Борике, роман је по “мјери” данашњих љубитеља књиге а и посвећен је баш њеном очувању и трајању одувијек заувјек... за све генерације читалаца. Тај Џидин главни јунак Драгомир Илић пише нам своју прошлост из Париза, неусиљено и искрено, онако како је било. Радња се отвара на Романији кад Илић жели да се убије због изненада нестале жене Драгице и узалудне потраге за њом. Без ње и њене љубави живот му нема смисла... Тај Пламен вјечне среће губи смисао у самоћи али случајни сусрет са незнацем Богољубом измјениће кобну одлуку и ствари крећу другачијим током. У трагању за својом вољеном, позив у резерву потврдиће још једну латентну љубав главног јунака и то према земљи у којој се родио и коју брани свим бићем. Он ће као војник увидјети да је “граница шупља” и да мешетарењу нема краја. Кад се бори против таквих, биће окривљен, проћи ће испитивање кривице у самоодбрани, а онда ће убрзо бити осуђен и из Зенице, гле чуда! транспортован у Париз на издржавање вишегодишње казне због убиства нашег Шиптара, који има француско држављанство док тргује са свачим али и људима који тако мистериозно нестају у Илићевој земљи, па и у властитој кући.

Дакле, јунак Џидиног романа пише нам своју прошлост тек кад одслужи ничим заслужену робију. Пише нам са Пигала, из Париза, града свјетлости...

А ја бих устврдила: Града љубави... идеалног за ПЛАМЕН ВЈЕЧНЕ СРЕЋЕ.

Читајући овај роман, на тренутак сам се сјетила Кочићеве Мргуде када момку Мики показује ланени рупчић обојен њеном крви, уз питање: “Гдје је душа? Јели у човјековој крви, мој Мика?” И видјела сам је ту, како сагорјева за њим заљубљена и немоћна пред судбином...Џида се упустио да пише о љубави слично Кочићу, идеалних осјећања према жени коју сања од дјетињства, јер то је оно што најбоље зна и може у животу, а љубав за жену и земљу код нас је вјечна. Синтеза знамења двију амајлија – завичаја и жене – дала је роману кичмени стуб издржљивости у свим варијацима богате лексике.

Читајући ову књигу која једно говори а друго метафориком осликава у стварности, схватила

сам колико је њен аутор сазрио и “порастао” у списатељској мудрости јер сам последије задовољног склапања корица, убрзо закључила да роман није ни мало наивно писан. Последије више објављених драма и десетина написаних пјесама, ромаописац му се прилагодио толико е да би га разумио и полуписмен и образован, подједнако. Тај избор жене и завичаја, показало се, врло су захвална тема. А невоље разборитог и доброг домаћина са Романије, огледало су огромне масе људи исте вјере и одгоја којој јунак романа припада.

ЖИВОТ ЈЕ САМО ЈЕДАН увјерава нас аутор сјајним стиховима на почетку с пуним правом, без обзира какав нам је досуђен.

Моја накнадна памет просвјетлила ми је праву суштину романа Милана Ј. Џиде; нашла сам паралелу у стварним оновременим ликовима који труну по разним казаматима ЕУ...Криви су само зато што су заљубљено бранили миле и драге укућане као и бусен родне груди, од домаћих разних лопова и бјелосвјетских моћника.

Не знамо хоће ли се Драгомир Илић вратити са Пигала на лијепу Романију, али више сам него сигурна да ће Милан Џида приредити још много добрих књига и да ће нам још дуго, дуго свјетлити чистом душом, уз пламен личне, неугасиве среће.

Стевка КОЗИЋ ПРЕРАДПВОЋ

ШАПАТ ПАЛИХ ОЧЕВА

Рађали смо се у невријеме,
уз музику пуцњаве и јаука,
у крварењу човјека за човјека,
– када се слободе сијало сјеме,
родих се, уистину, у невријеме.

И као дјечак упутих се знаним
стазама нашим, стазама слободара
– којим од вајкада наши кроче
слободом о постању да свједоче.
Успут чух из власти траве
мртвих очева шапате упозорења:
„Нашим стазама никада
не смије коров да завлада!“

Животни ми се путеви испреплели,
а и овдје, у туђини, знана путања
и увијек исто јасна и гласна
опомена из шапата мртвих очева
води ме стазама слободара.

МОЈА ЗЕМЉА

Као мајке
као слобода што је
– снага је у мени
љубави
земље моје.

И док изговарам ријечи
– пјесма се рађа

ту љубав моја за тебе
до неизмјерности
расте.

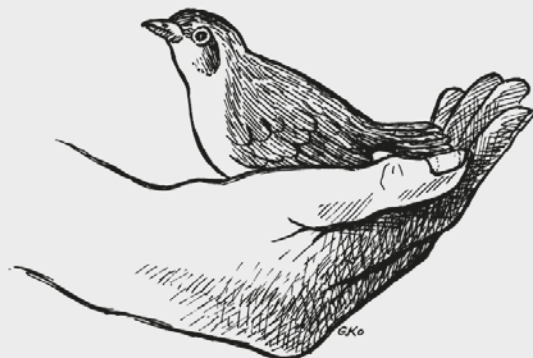
Туђинска ме туга
док погађа,
нова снага радости
и љубави
за тебе се плоди.

ПТИЦЕ ЗАВИЧАЈА

Када у туђини, преко радио-таласа
зацвркуће птица, сјетим се –
то је птица мога завичаја;
кад у парку видим птице, зими,
то су птице мога завичаја.

Косови, можда, сјенице;
чак и најружније, најтужније,
све су то, ипак, мога завичаја птице.

Ратко ЛУКЕНИЋ

САТИРИКОН

Да је заказала аутоцензура, доказ
је све већи број несхватљивих
потеза политичара.

Мој муж је скроз немузикалан.
Увијек ми удара у погрешну
жицу.

Био је на државним јаслама.
Нијени чудо што се преобратио
у невиђену стоку.

И вјенчани лист је хартија од
вриједности, ако у брак улазиш
из рачуна.

Ми смо за Гиниса. Од једна
богате, направили смо шест
сиромашних држава.

У кризним временима, будале се
покушавају извући из кризе, а
паметни из земље.

Када ти народна кухиња постане
ресторан са 5 звјездица, онда ти
контејнер дође као самопослуга.

Жилав смо ми народ. ЕУ и
НАТО никако да нас скувају.

Слаба сам на намјештај. Посебно
на шведски сто.

Лопови у затвору су у мањини.
Већина је на слободи.

У покушају да ме прочитају,
само су се разоткрили колико су
неписмени.

Шта ми вриједи што ведрим и
облачим, када су моји укућани
ти који грме.

Имам пробавне сметње. Све ми
је теже сварити неке свињарије.

Демократско уређење је веома
религиозно. Од како смо у њему,
на сталном смо посту и само се
крстимо.

Кад човјеку попусте живци,
ситуација постаје веома
затегнута.

Ми све прилике претворимо у
неприлике, па и ове временске.

Док једни лају, друге нема за шта
пас да уједе.

На путу до раја, прошли смо све
кругове пакла.

Ситуација се полако крчкала, а
онда је дошло до врења. Народу
је, коначно, прекипјело.

Комшиница му је била добра
риба, али, кварљива је то роба.

Од како су распарчали
Југославију, већина грађана се
може похвалити да је љетовала у
иностранству

Када те оговарају, ако им не
можеш затворити уста, затвори
им око.

Кад говно исплива на површину,
ријека га однесе. Само код нас,
кад исплива, одмах оде у врх
политике.

Ми смо нимфоманска нација.
*ебу нас од деведесетих, а ми
никако да кажемо: «Доста!»

Пд брачног троугла направила
сам четвороугао. Сад смо квит.

Био је политичар од ријечи. За
ђела није марио.

Била бих и ја политичар, али ми
фали криминална прошлост.

Ко ради, тај и гријеш. Зато је
мој шеф безгрешан.

Он мени платни списак. Ја њему
све по списку.

Паметовање по сваку цијену је
глупост за медаљу.

Купила сам стан на последњем
спрату, Сад и ја неке могу
гледати са висине.

Ком је земља лака, ни небо му
неће тешко пасти.

Да ми се удати за попа, па Бог
да ме види.

Имао је и он својих пет
минута славе, кад су му одали
последњу почаст.

И жену и власт треба држати
на кратком ланцу. Чим
попустиш, обе се распојасају.

Некад је било: „Не окрећи се
сине“, а данас: „Не сагињи се
сине“!

Биљана КИТИЋ ЧАКАР

О аутору

Квижевник Биљана Кितिћ
Чакар, рођена 1962. године у
Сарајеву, а од краја 1995. године
живи и ствара у Прњавору.
Бави се сатиrom а афоризми су
јој објављени у књизи „Жена
и афоризам“, приређивача Де-
ане Саиловић, 2016. године,
антологији „Смех није грех“
(српски хумор и сатира у региону
и дијаспори), приређивача
Александра Чотрића, а у издању
Савеза Срба у Румунији, 2016.
године, антологији на енглеском
језику, „Сербиан Сатире анд
Апхорисмс“, штампаној у
Америци, приређивача Бранка
Микашиновића, 2017. године, те у
темпоралној антологији „Женско
писмо“, приређивача Деане
Саиловић, штампане 2018. године.
Сарађује са часпоисом „Носорог“.
Учествовала на Смејади у Бањој
Луци, 2015. године.

Биоенергија

КОНЦЕНТРАЦИЈА НЕГАТИВНЕ ЕНЕРГИЈЕ

Највише присутна у великим градовима

Осим оног што је похрањено у биолошком коду сваког човјека, његове генетске предиспозиције, за дужину животног вијека најбитнији су услови живота.

И увијек наглашавам, да је сваки човјек сам кривац за своје нарушено здравствено стање (преоптерећеност, напетост, поремећај биоритма).

Ако човјек има прилику за добре услове за живот, да на вријеме препозна све факторе који ремете животну енергију, да се на вријеме извуче из геопатогених зона подземних токова (подводни терени).

Боравак на одређеним мјестима на којима је утврђено да постоји зрачење, могу бити и безопасни, јер је њихов интезитет зрачења занемарљив да би угрозило животну енергију.

Да би живот учинили бољим и љепшим, а поента је живјети што дуже, морамо узети у обзир да нам то буде на првом мјесту, а то је:

Како живимо, гдје боравимо и у каквом смо окружењу.

Мора постојати животни склад са природом, животном средином и јачати вољу и способност да што прије препознамо лоше појаве на мјесту гдје боравимо и гдје се највише задржавамо.

Средина и простор који угрожавају нашу животну енергију својим негативностима и ако се у што краћем року удаљимо од таквих мјеста, учинит ћемо много на побољшању квалитета живота, а то подразумјева да ће наша енергија остати здрава, компактна и способна да очува наше тијело које је јако осјетљиво и подложно негативним утицајима.

Концентрација негативне енергије највише је присутна у великим градовима.

Велика количина људи на малом простору, огромна инфраструктура, биљни засади недовољни да прочисте ваздух, загађење које долази од аутомобила, ложења у зимском периоду, велике површине асфалта и бетона у љетном периоду додатно загријавају животни простор, а што се лоше одражава на квалитет живота.

Концентрација негативне енергије се акумулира много брже у великим урбаним срединама. Неостварени снови, незадовољство на послу, живот прожет јаким емоцијама кроз жалост, тугу, прекомјерну срећу, све то помало угрожава животну енергију и што дуже боравимо у таквим срединама, скратит ће се животни вијек.

Кроз све то незадовољство, акумулиране енергије стварају лепезу негативних енергија.

Људи који живе у великим градовима, да ли због посла, школовања, или стално бораве од рођења, много чешће су ми се обраћали за помоћ за разлику од људи који су долазили из мањих средина да им се помогне с разлогом да су незадовољни.

То су били пацијенти свих старосних доби, а сви су дошли са разлогом да им се помогне јер су незадовољни, уморни, преоптерећени темпом живота, са неким чудним унутрашњим страховима, као и ружним сновима и са падом концентрације.

Имали су нагли пад концентрације гдје нису били спо-

собни пратити темпо живота, а с тим и немогућност обављања свакодневних послова.

Сви ти људи нису се познавали, а скоро да су сви исто осјећали. Рекли су ми да осјећају неки унутрашњи немир и незадовољство.

Са том изговореном реченицом, знао сам да се разлози крију у негативној животној средини, а која је довела до таквих околности.

Особе које су ми се обратиле за помоћ, а које су живјеле у мање урбаним срединама биле су сретније, задовољније својим начином живота, за разлику од пацијената који су живјели у великим градовима.

Да би постигли добре резултате, на опште задовољство човјека, моја улога је да га ослободим негативне енергије у што краћем року, јер самим тим зауставит ће се развој болести, а с тим постоје и велики изгледи за бржи опоравак.

Сви ти пацијенти који су се већ сусрели са таквим и сличним проблемима, а који су се опоравили после биоенергетског третмана, добро би било, да се одговорније опходе према себи, да што мање бораве у негативним срединама, по могућности да се дислоцирају и само на тај начин ће се побољшати квалитет живота и продужити животни вијек.

Вито БОЈКОВАЦ,
биоенергетичар

Бошко ГРГИЋ

ДРЖАВНЕ ЈАСЛЕ

До јуче су многе овце
Завичајну траву пасле
Али овце пожељеше новце
Па одоше на државне јасле

Сада овце блеје хорски
У јаслама изобиље
На менију сад плодови морски
Оставише завичајно биље

У заборав оде родна штала
Пастир, ћуко, сијена пласт,
Јер овца је све од себе дала
Да осјети ту врхунску сласт

Свака овца баш те среће није
Да је храни јаслица државна
И да из ње мед и млијекко пије
Да постане отмена и славна

Подобност је важна врло
за јаслице непресушне
Звале би се само грло
Да су биле непослушне

НЕПОТИЗАМ

Још у каменом добу,
на прапочетку,
ваљало је имати утицајну тетку.

И у бронзаном добу,
причао ми Погача,
Родбинска веза била је најјача!.

Много касније,
за вријеме Марије Терезије,
са везама се пролазило прије.

Ситуација је била иста
и за вријеме комуниста.
Партија је била параван
а везе сређивао родбински клан.

Ово данас је без преседана
од помоћи су и баба и нана,
а тек ко има утицајног тату
доживотно са буџета прима плату.

Непотизам еволуира према Дарвину
чак је добро имати и стрину,
а ако имате некога на власти
осјетићете све животне сласти.
Непотизам је наш генетски код,
За све се пита утицајни род.

О аутору

Бошко Грђић, новинар из Градишке. Сатиричар и пјесник. Сатиру објављивао у многим листовима попут „Јежа“, „Политике“, „Вечерњих новости“, „Независних новина“, „Ослобођења“, у хумористичким емисијама Радио Градишке, Радио Београда, Радио Загреб, Радио Сарајева...

Учествовао у многим зборницима, заступљен и у Антонологији балканских афористичара. Награђиван на фестивалима сатире.

Ове године добитник четири награде на 18. јавном конкурс у хумора и сатире у Мркоњић граду, поводом првог априла – дана шале.

Награђен је првом наградом и за Радио репортажу „Ријека Сава - господар и слуга“ на конкурс драмског програма БХ радија 1.

Поезију објављивао у десетак специјализованих зборника, награђиван. Наступао на фестивалима поезије, од Суботичког фестивала 1979. године, (побједник), до фестивала у Бања Луци, Градишци и другим градовима.

ЈЕЗИК

Језик главу сијече,
али и помогне кад је најпрече.

Због језика се народи трве,
зао језик сије вирусе и црве.

Заједнички постоји од кад је људи,
такав језик договор изнуди.

Језик мржње је као огањ,
због њега иде и глава на пањ.

Језик може бити покварен и зао,
због њега је и највећи јунак пао.

Лингвисти због језика праве студије,
од језика живе адвокати и судије.

Код нас је одувјек увријежено до сржи
најбоље прође ко језик за зубима држи.

МЕТАМОРФОЗА

Уз помоћ странке
изуо је опанке.
У истом сату
научи везати кравату.
Захваљујући бирачком тијелу
нађе се у скупом одијелу.
До краја мандата
следује га одборничка плата.
Ушао је у већину
и добио још трећину.
Порасле му амбиције
па се раста од партије.
И да не би доживио стрес
промијенио страначки дрес.
Понекад се сјети странке
кад угледа у ћошку опанке.